

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΑΠΟΨΕΙΣ ΦΟΙΤΗΤΩΝ/ΤΡΙΩΝ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ ΚΑΙ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΤΕΙ ΚΡΗΤΗΣ ΓΙΑ ΤΗ
ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΤΙΜΩΡΙΑ ΩΣ ΜΕΣΟ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗΣ**

**ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ: ΒΑΡΣΑΜΗ ΑΘΑΝΑΣΙΑ
ΚΑΡΑΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΑΓΓΕΛΙΚΗ
ΣΑΠΟΥΝΤΖΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ
ΧΑΡΙΤΙΔΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑ**

**ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ:
ΦΡΑΓΚΙΑΔΑΚΗ ΕΥΑ**

ΗΡΑΚΛΕΙΟ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2012

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
ΣΚΟΠΟΣ.....	3
ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΟΡΙΣΜΟΙ.....	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	6
Η ΤΙΜΩΡΙΑ	6
2.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ.....	6
2.2 ΤΙΜΩΡΙΑ ΚΑΙ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΒΑΣΕΙ ΤΟΥ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΙΣΜΟΥ.....	7
2.3 ΓΟΝΕΪΚΟΙ ΤΥΠΟΙ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗΣ.....	11
2.3.1 ΓΟΝΕΪΚΟΙ ΤΥΠΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΣΚΟΛΛΗΣΗ.....	14
2.3.2 Η ΗΘΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ.....	16
2.3.3 ΤΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΕΠΙΔΟΣΗΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΗΘΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ.....	19
2.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	23
ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΤΙΜΩΡΙΑ ΚΑΙ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ	23
3.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ.....	23
3.2 ΜΟΡΦΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ ΤΗΣ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ.....	24
3.3 ΕΠΙΔΗΜΙΟΛΟΓΙΑ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ.....	25
3.4 ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ.....	27
3.5 ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ.....	27
3.5.1 ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ.....	31
3.6 ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ.....	33
3.7 ΣΥΝΔΕΣΗ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ ΜΕ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ.....	35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	36
ΝΟΜΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ	36
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	41
5.1 ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ.....	41
5.2 ΜΕΘΟΔΟΣ ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΗΨΙΑΣ.....	42
5.3 ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ.....	42
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	45
ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ	45
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	58
ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	61
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	62
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	67

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΣΚΟΠΟΣ

Η παρούσα εργασία έχει στόχο να διερευνήσει και να καταγράψει τις απόψεις των φοιτητών Νοσηλευτικής και Κοινωνικής Εργασίας του ΤΕΙ Κρήτης, σχετικά με τη χρήση σωματικής τιμωρίας ως μέσο διαπαιδαγώγησης. Ως επιμέρους στόχοι της εργασίας ορίζονται οι ακόλουθοι:

Στόχοι του θεωρητικού μέρους της μελέτης

1. Η αποσαφήνιση του ορισμού της τιμωρίας και της σωματικής τιμωρίας

2. Η αποσαφήνιση του ορισμού της κακοποίησης

Στόχοι του ερευνητικού μέρους της μελέτης

3. Η καταγραφή της χρήσης της σωματικής τιμωρίας από τους γονείς ως μέσο διαπαιδαγώγησης των παιδιών τους

4. Η διερεύνηση της διαφοράς ανάμεσα στη σωματική τιμωρία και τη σωματική κακοποίηση

5. Η καταγραφή των απόψεων των φοιτητών Νοσηλευτικής και Κοινωνικής Εργασίας του ΤΕΙ Κρήτης για τη σωματική τιμωρία

ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΟΡΙΣΜΟΙ

Τιμωρία

Τιμωρία θεωρείται η συμπεριφορά των γονιών όταν αυτοί θέτουν στο παιδί ποινές, χρησιμοποιούν αυστηρότητα, καταπίεση, επίκριση ή του αφαιρούν κάποια προνόμια ή ακόμη δεν ενισχύουν την επιθυμητή συμπεριφορά του παιδιού. Η τιμωρία έχει ως αποτέλεσμα το παιδί να αποφεύγει τις συμπεριφορές εκείνες που τις επιφέρουν, εφόσον συνδέονται γνωστικά με την απαγορευμένη συμπεριφορά και λειτουργούν ανασταλτικά σε μελλοντική εμφάνιση της επιθυμίας για επανάληψη της πράξης που έχει τιμωρηθεί. Δηλαδή σταδιακά παρατηρείται μείωση της έντασης, επιμονής και συχνότητας της ανεπιθύμητης συμπεριφοράς. Η ποινή όπως και η ενίσχυση

αποβλέπουν στην εδραίωση της πειθαρχίας η οποία θεωρείται απαραίτητη προϋπόθεση στην κοινωνική προσαρμογή. Πειθαρχία δε σημαίνει καταπίεση, αλλά διδασκαλία. Όταν ένα παιδί πειθαρχεί σημαίνει ότι υιοθετεί στη συμπεριφορά του κάποιες βασικές αρχές (Δημητρίου – Χατζηγεοφύτου, 2001:868).

Η τιμωρία μπαίνει σε εφαρμογή, είτε ως αρχική λύση του προβλήματος, είτε όταν όλες οι άλλες λύσεις για την αντιμετώπιση της ανεπιθύμητης συμπεριφοράς έχουν αποτύχει. Ο αντικειμενικός σκοπός της πρέπει να είναι η μάθηση λειτουργικών συμπεριφορών και όχι η εκδίκηση, ο παραδειγματισμός των άλλων ή η εκτόνωση του ατόμου που τη χρησιμοποιεί (Δημητρίου – Χατζηγεοφύτου, 2001:869).

Σωματική τιμωρία

Ως σωματική τιμωρία ορίζεται η σκόπιμη πρόκληση αισθημάτων πόνου στο παιδί (Gershoff, 2002; Baumrind, 2008). Οι σωματικές τιμωρίες περιλαμβάνουν τον ξυλοδαρμό, τα χαστούκια και γενικότερα κάθε μορφή βίαιης σωματικής επαφής από τους γονείς ή άλλους ενήλικες προς τα παιδιά τους (Καναβισάς, 2012).

Σωματική κακοποίηση

Για να διακριθεί η σωματική κακοποίηση του παιδιού, από τη σωματική τιμωρία, υπάρχουν κάποια διαγνωστικά χαρακτηριστικά της παιδικής σωματικής κακοποίησης. Μέχρι πριν από λίγα χρόνια, υπήρχε και στην Ελλάδα η άποψη ότι οι γονείς δεν κακοποιούν τα παιδιά τους. Ωστόσο η σωματική κακοποίηση αποτελεί μια παθολογική κατάσταση η οποία είναι, συχνή, υποτροπιάζουσα, οδηγεί πολλές φορές σε θάνατο, προκαλεί πολύ συχνά περιπτώσεις αναπηρίας, είναι, όμως, ιάσιμη και μπορεί να προληφθεί. Τα κύρια κλινικά ευρήματα της σωματικής κακοποίησης ταξινομούνται στις εξής κατηγορίες (Χατζηφωτίου, 2005:92).

- Κακώσεις στο σώμα.
- Ξηρά ή υγρά εγκαύματα.

- Τραύματα στα οστά και στις κλειδώσεις.
- Εσωτερικές αιμορραγίες στο θώρακα ή στην κοιλιακή κοινότητα.
- Σύνδρομο αιφνίδιου θανάτου: Είναι πολύ δύσκολο να διαγνωστεί. Η πρόκληση ασφυξίας ή η δηλητηρίαση από άγνωστη ουσία μπορεί να ερμηνευτεί ως σύνδρομο αιφνίδιου θανάτου, και στην πραγματικότητα να οφείλεται σε σωματική κακοποίηση.

Οι συνέπειες της σωματικής κακοποίησης εναντίον των παιδιών ταξινομούνται σε πέντε γενικές ομάδες, η καθεμιά εκ των οποίων περιγράφει με λεπτομέρεια τα διαπραχθέντα αδικήματα. Οι πέντε κατηγορίες που αναφέρονται είναι (Ρήγα, 2006:88-90):

- ✓ η φυσική κακοποίηση του παιδιού
- ✓ η έλλειψη φροντίδας
- ✓ η παραμέληση (εκπαιδευτική, διατροφική, προστατευτική)
- ✓ η ψυχική και διανοητική κακοποίηση (λεκτική υποτίμηση της προσωπικότητας, υποβίβαση των προσπαθειών του παιδιού)
- ✓ η σεξουαλική παραβίαση και η αιμομιξία.

Ο βαθμός συγγενείας ανάμεσα στο θύτη και το θύμα, η ηλικία του θύματος, η συχνότητα της αξιόποινης συμπεριφοράς καθώς και ο βαθμός κάκωσης επιβαρύνουν την πράξη και την ποινή που επιβάλλεται στο θύτη. Η ποινή είναι ιδιαίτερα αυστηρή για πράξεις σεξουαλικής ασέλγειας και αιμομιξίας από πρόσωπα του άμεσου συγγενικού περιβάλλοντος όπως ο πατέρας, ο αδελφός ή ο παππούς (Ρήγα, 2006).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΤΙΜΩΡΙΑ

2.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ

Σύμφωνα με το λεξικό της Ν. Ελληνικής γλώσσας του Παγουλάτου η τιμωρία είναι η ποινή που επιβάλλεται για κάποια αξιόποινη πράξη. Ο καθηγητής ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης Κρασανάκης περιγράφει την τιμωρία σαν ένα είδος προστίμου, το οποίο επιβάλλεται σε κάποιο πρόσωπο για την ανάρμοστη συμπεριφορά του ή για την παράβαση ορισμένων κανόνων, τους οποίους οφείλει να τηρεί (Καναβισάς, 2012).

Τα «πρόστιμα» και η στέρηση προνομίων φαίνεται ότι είναι περισσότερο αποτελεσματικά σε παιδιά σχολικής ηλικίας και όταν τα μέτρα αυτά είναι δίκαια και δεν ξεπερνούν κάποια όρια, εδραιώνουν στο παιδί ένα αίσθημα δικαιοσύνης. Σε άλλες όμως περιπτώσεις, τέτοιες ποινές χάνουν κάθε ηθική αξία και καταλήγουν σε ένα στυγνό «δούναι-και λαβείν» και σε λογομαχίες. Φαίνεται λοιπόν καθαρά ότι καμιά μορφή τιμωρίας δεν είναι αθώα, δεν επενεργεί με τον ίδιο τρόπο σε δύο οποιοσδήποτε διαφορετικές οικογένειες και δεν λειτουργεί αυτόματα. Η τιμωρία, μόνη της, ποτέ δεν μετέτρεψε έναν κακό χαρακτήρα σε καλό και δεν μπορεί να εξασφαλίσει μια μόνιμη καλή συμπεριφορά (Herbert, 1989:282).

Το γενικότερο πλαίσιο, μέσα στο οποίο επιβάλλεται μια τιμωρία, είναι εκείνο που παίζει τον σημαντικότερο ρόλο. Τιμωρίες που συστηματικά επιβάλλονται μέσα σε ένα πλαίσιο απορριπτικό και εχθρικό, οδηγούν, μακροπρόθεσμα, σε προβληματικές καταστάσεις. Οι τιμωρίες μπορούν να θεωρηθούν ως ένα είδος αποτυχίας στην επικοινωνία μεταξύ γονέα-παιδιού. Τα παιδιά που μπορούν να απολαμβάνουν μια σχέση εμπιστοσύνης και στοργής με τους γονείς τους, συνήθως «υπακούουν» στις εντολές και στις απαγορεύσεις των γονέων τους, ειδικά, όταν γνωρίζουν για ποιο λόγο αυτές είναι απαραίτητες (Herbert, 1989).

2.2 ΤΙΜΩΡΙΑ ΚΑΙ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΒΑΣΕΙ ΤΟΥ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΙΣΜΟΥ

Όλοι οι γονείς, σκόπιμα ή όχι, επιβάλλουν στα παιδιά τους κάποιες τιμωρίες, στην προσπάθειά τους να τα διαπαιδαγωγήσουν και να τα κοινωνικοποιήσουν. Οι γονείς δεν χρησιμοποιούν μόνο τη σωματική τιμωρία, για να χειραγωγήσουν τα παιδιά τους, αλλά και πλείστες άλλες, μορφές: τα μαλώνουν, τους βάζουν τις φωνές, τα απομονώνουν στο δωμάτιό τους, τους στερούν την αγάπη τους, μερικές φορές μάλιστα με την πιο ασήμαντη αφορμή. Ακόμη και πολλοί από τους ανεκτικούς γονείς, που ποτέ δεν θα φαντάζονταν ότι θα χτυπούσαν ή θα πλήγωναν με οποιοδήποτε τρόπο το παιδί τους, συμβαίνει συχνά να ξεστομίσουν μια σκληρή λέξη ή να διώξουν το παιδί μακριά τους στο δωμάτιό του, όταν συμβεί να κάνει κάποια αταξία, κάποια ανεπιθύμητη πράξη. Τέτοιου είδους ενέργειες μπορεί να πληγώσουν το παιδί εξίσου ή/και πιο βαθιά από ό,τι πληγώνουν οι άλλες μορφές τιμωρίας, με εξαίρεση βέβαια τον πολύ βίαιο και άγριο ξυλοδαρμό. Παρότι πολλοί θεωρητικοί, άμεσα ή έμμεσα, έχουν ορίσει την τιμωρία ως «κάθε επώδυνο ερέθισμα», η πλειονότητα των γνωστών τιμωριών που εφαρμόζονται στην καθημερινή ζωή δεν είναι επώδυνες, με την κυριολεκτική σημασία της λέξης (Herbert, 1989).

Σύμφωνα με τον συμπεριφορισμό, η συμπεριφορά μαθαίνεται ανάλογα με τα ερεθίσματα που δίνονται. Η θεωρία του συμπεριφορισμού εστιάζει στο ότι οι συμπεριφορές μπορούν να παρατηρηθούν και να μετρηθούν. Αντιμετωπίζει δε το μυαλό του ανθρώπου ως ένα μαύρο κουτί με την έννοια ότι οι αντιδράσεις στα ερεθίσματα μπορεί να παρατηρηθούν ποσοτικά, αγνοώντας εντελώς την πιθανότητα της διαδικασίας της σκέψης του μυαλού. Η συμπεριφοριστική θεωρία, υποστηρίζει ότι σε συνδυασμό με την αντίδραση του ατόμου στο περιβάλλον αναπτύσσεται και η διαμόρφωση της συμπεριφοράς και της προσωπικότητάς του. Σημαντικό ρόλο βέβαια παίζει και η κληρονομικότητα αλλά εφόσον αποτελεί ένα παράγοντα ανεξέλεγκτο που δεν μπορεί να επηρεαστεί, επικεντρώνεται στο περιβάλλον ως μέσο ελέγχου της συμπεριφοράς και της προσωπικότητας. Το εξωτερικό περιβάλλον, οι άνθρωποι που το αποτελούν και το κατά πόσο είναι αποδεκτές

οι θετικές και οι αρνητικές συνήθειες οι οποίες συνιστούν την ανθρώπινη προσωπικότητα, καθορίζουν τι είναι σωστό και τι όχι (Βοσνιάδου, 2007).

Οι συμπεριφοριστές ορίζουν την τιμωρία ως «κάθε δυσάρεστο γεγονός που επισυμβαίνει αμέσως μετά την εκτέλεση μιας αντίδρασης και που έχει ως αποτέλεσμα την αποδυνάμωση της αντίδρασης» (Herbert, 1989:278). «Οι χειροδικίες είναι τιμωρία, μόνο αν επιφέρουν κάποιον περιορισμό της συμπεριφοράς για την οποία επιβάλλονται. Όσο επώδυνη και να φαίνεται από ψυχολογική ή ακόμη και από σωματική άποψη μια παρέμβαση ενός γονέα, δεν μπορεί να θεωρηθεί τιμωρία με κριτήριο τα εσωτερα-ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της, αλλά μάλλον με κριτήριο τα αποτελέσματα που έχει στη συμπεριφορά που συνοδεύει. Μόνο αν η συγκεκριμένη παρέμβαση αποδυναμώνει ή τερματίζει τη συμπεριφορά με την οποία συνεξαρτάται, γίνεται λόγος, κατά τους συμπεριφοριστές, για τιμωρία» (Butz et al., 2003: 253-273).

Το φαινόμενο της μάθησης στην ευρεία του έννοια θεωρείται ως η αλλαγή στη συμπεριφορά του ατόμου υπό την επίδραση του περιβάλλοντος. Ωστόσο κάθε αλλαγή συμπεριφοράς που χαρακτηρίζει την έννοια της μάθησης δε σημαίνει και μάθηση. Υπό την έννοια αυτή, κάθε αλλαγή συμπεριφοράς, ή κάθε νέα εκδήλωση συμπεριφοράς δεν αποτελεί και αντικείμενο των θεωριών της μάθησης. Οι ψυχολογικές θεωρίες μάθησης έχουν ως αντικείμενό τους τη μάθηση «αυτή καθευατή», ως διαδικασία, την οποία όχι μόνο προσπαθούν να διερευνήσουν, αλλά και να διευκολύνουν (Καψάλης, 2000:219-220).

Βάσει των παραπάνω γίνεται κατανοητό, ότι ο όρος μάθηση αφορά γενικά στην αλλαγή συμπεριφοράς του ατόμου, ύστερα από την επίδραση του περιβάλλοντος. Η αλλαγή αυτή συμπεριφοράς σημαίνει την απόκτηση ή κατοχή γνώσεων. Πρόκειται για μια διαδικασία όπου κάποιος μεταβαίνει από την κατάσταση Α στην κατάσταση Β, όπου στην προκειμένη περίπτωση αφορά στην απόκτηση γνώσης. Η διαδικασία επομένως της μάθησης εμπεριέχει δύο βασικές έννοιες κλειδιά: το Ερέθισμα (E) και την Αντίδραση (A). Το άτομο δέχεται ένα ερέθισμα από το περιβάλλον και αντιδρά σε αυτό. Επομένως στο σημείο αυτό εντάσσεται και ένα ακόμα στοιχείο της διαδικασίας

της μάθησης, αυτός της ενεργητικής αντιπαράθεσης του ατόμου με το περιβάλλον (αντίδραση) (Μπασέτας, 2002:190-192).

Σύμφωνα με τον Ρανιον, κάθε ουδέτερο ερέθισμα, που συνδυάζεται με ένα ανεξάρτητο ερέθισμα και προκαλεί μια αντίδραση, ονομάζεται εξαρτημένο ερέθισμα. Η αντανακλαστική συμπεριφορά που προκαλείται από το εξαρτημένο ερέθισμα, ονομάζεται εξαρτημένη αντίδραση. Βάσει των παραπάνω μια έμφυτη αντανακλαστική συμπεριφορά μπορεί να προκληθεί από νέα ερεθίσματα, που μπορεί να έχουν πολύ μικρή φυσική σχέση με αυτήν την αντίδραση (Βοσνιάδου, 2007:121). Σύμφωνα με τον Watson, η γενίκευση, είναι ένα φαινόμενο που παρουσιάζεται συχνά στην κλασική εξάρτηση, όταν η εξαρτημένη αντίδραση μεταφέρεται σε ερεθίσματα, παρόμοια του εξαρτημένου ερεθίσματος. Όταν το εξαρτημένο ερέθισμα σταματήσει για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα να συνδέεται με την εμφάνιση του ανεξάρτητου ερεθίσματος, η εξαρτημένη αντίδραση αναμένεται να ατονήσει και τελικά να εξαφανιστεί. Η διαδικασία αυτή ονομάζεται εξάλειψη της συμπεριφοράς (Βοσνιάδου, 2007:123).

Στην περίπτωση της συντελεστικής εξάρτησης, η σύνδεση δημιουργείται ανάμεσα σε κάποια συμπεριφορά και τις συνέπειές της. Ένα παιδί επομένως, μαθαίνει μια συμπεριφορά, όταν η συμπεριφορά αυτή ακολουθείται από μια αμοιβή. Ο Thorndike ονομάζει τη σχέση ανάμεσα στην αντίδραση και τη συνέπειά της «νόμο του αποτελέσματος». Βάσει του νόμου του αποτελέσματος, οι αντιδράσεις που παράγουν θετικά αποτελέσματα τείνουν να επαναλαμβάνονται (Βοσνιάδου, 2007:125-126).

Ο Skinner, προχωρώντας παραπέρα από τον Thorndike, ισχυρίστηκε ότι κατά τη διάρκεια της συντελεστικής εξάρτησης ένας οργανισμός, μαθαίνει μια νέα αντίδραση λειτουργώντας στο περιβάλλον του. Τονίζοντας αυτό το στοιχείο της εξάρτησης ο Skinner, την ονόμασε λειτουργική εξάρτηση. Ο Skinner, δε μελέτησε μόνο τα διάφορα ερεθίσματα που προκαλούν μια συμπεριφορά, αλλά και τα γεγονότα που την ακολουθούν και που έχουν ως αποτέλεσμα να την ενδυναμώσουν ή να τη μειώσουν. Βασική αρχή του Skinner, αποτελεί η θετική και η αρνητική ενίσχυση. Ένας ενισχυτής αυξάνει την πιθανότητα ότι μια εξαρτημένη συμπεριφορά θα επαναληφθεί. Υπάρχουν δυο είδη ενισχυτών: θετικοί και αρνητικοί. Οι θετικοί ενισχυτές είναι γεγονότα

που ενδυναμώνουν μια αντίδραση αν βιωθούν μετά την εμφάνιση της αντίδρασης. Είναι περίπου ισοδύναμοι με τις αμοιβές. Για τους ανθρώπους, οι θετικοί ενισχυτές μπορεί να περιλαμβάνουν τροφή, χαμόγελα, χρήματα και άλλα επιθυμητά αποτελέσματα. Η παρουσία ενός θετικού ενισχυτή μετά από μια αντίδραση ονομάζεται θετική ενίσχυση. Οι αρνητικοί ενισχυτές είναι ερεθίσματα όπως ο πόνος, οι απειλές ή ένα αποδοκιμαστικό στραβοκοίταγμα που ενδυναμώνουν μια αντίδραση αν απομακρυνθούν μετά την εμφάνιση της αντίδρασης. Η διαδικασία της ενδυνάμωσης της συμπεριφοράς που συνοδεύεται από την απομάκρυνση ενός αρνητικού ερεθίσματος ονομάζεται αρνητική ενίσχυση (Καψάλης, 2000:241-242).

Όταν ένας οργανισμός μαθαίνει να εκδηλώνει μια συγκεκριμένη αντίδραση στην παρουσία ενός ορισμένου ερεθίσματος αλλά όχι άλλου, τότε έχει συμβεί η διάκριση των ερεθισμάτων ή η αντίδραση βρίσκεται υπό τον έλεγχο του ερεθίσματος. Γενικά, η διάκριση των ερεθισμάτων επιτρέπει στους ανθρώπους να μαθαίνουν τι είναι κατάλληλο και τι ακατάλληλο σε συγκεκριμένες συνθήκες (Βοσνιάδου, 2007:126-131).

Η γενίκευση των ερεθισμάτων συμβαίνει, επίσης, στη συντελεστική μάθηση όπως και στην κλασική. Δηλαδή οι οργανισμοί συχνά εκδηλώνουν μια αντίδραση στην παρουσία ενός ερεθίσματος που είναι παρόμοιο αλλά όχι πανομοιότυπο με το προηγούμενο ερέθισμα που ενισχύθηκε. Όπως και στην κλασική εξάρτηση, όσο πιο όμοιο προς το παλιό ερέθισμα είναι το νέο ερέθισμα, τόσο πιο πιθανό είναι ότι θα εκδηλωθεί η αντίδραση (Καψάλης, 2000:241-242).

Η τιμωρία και η αρνητική ενίσχυση συχνά συγχέονται, αλλά στην πραγματικότητα είναι δύο τελείως διαφορετικές έννοιες. Η ενίσχυση οποιουδήποτε είδους ενδυναμώνει τη συμπεριφορά, ενώ η τιμωρία την αποδυναμώνει. Παρόλο που η τιμωρία μπορεί ν' αλλάξει τη συμπεριφορά, ωστόσο έχει πολλά μειονεκτήματα. Πρώτον, όπως η εξαφάνιση δεν εξαλείφει μια ανεπιθύμητη συμπεριφορά, κυρίως την απωθεί. Τα παιδιά συχνά επαναλαμβάνουν συμπεριφορές για τις οποίες έχουν τιμωρηθεί όταν νομίζουν ότι οι άλλοι δεν θα το καταλάβουν (Βοσνιάδου, 2007:128-131).

2.3 ΓΟΝΕΪΚΟΙ ΤΥΠΟΙ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗΣ

Ο γονέας οφείλει να συζητά με το παιδί του και να του εξηγεί τις συνέπειες που έχουν οι πράξεις του και οι προθέσεις του, προκειμένου να διαμορφώνει ένα διαφορετικό σύστημα ρόλων γονέα - παιδιού από ό,τι θα προκύψει όταν ο γονέας, εντελώς μηχανικά, καταφύγει στην τιμωρία. Το γεγονός ότι ο γονέας δεν επιδιώκει να επιβάλει ποινές για τις συνέπειες των πράξεων του παιδιού, αλλά απλά ζητάει από το παιδί να υιοθετήσει μια συγκεκριμένη στάση απέναντι στις συνέπειες αυτές, υποδηλώνει σαφώς ότι ο γονέας αναγνωρίζει στο παιδί την ικανότητα να αποδέχεται την ευθύνη των πράξεών του. Αυτή ακριβώς η αναγνώριση λείπει στις τιμωρητικές ενέργειες (Herbert, 1989). Σύμφωνα με τους Baumrind (1980) και Darling & Steinberg (1993) υπάρχουν τρία κύρια σχήματα (patterns) άσκησης του γονικού ρόλου: το αυθεντικό (authoritative), το τυραννικό (authoritarian) και το ανεκτικό (permissive).

Αυθεντικοί (authoritative) γονείς είναι εκείνοι που ενθαρρύνουν τα παιδιά να συζητούν, ενώ παράλληλα ερμηνεύουν και αναλύουν τα επιχειρήματα που εκφέρουν στα παιδιά. Ζητούν από τα παιδιά να έχουν ώριμη συμπεριφορά, ενώ δεν διστάζουν να τους αρνηθούν πράγματα. Δείχνουν στα παιδιά την αγάπη τους, τα υποστηρίζουν και τα κάνουν να αισθάνονται πως έχουν ένα στήριγμα, ενώ ταυτόχρονα τους παρέχουν ένα περιβάλλον με ερεθίσματα, δημιουργώντας συνεχώς νέα ενδιαφέροντα. Ενισχύουν την πρωτοβουλία και το αίσθημα ευθύνης των παιδιών τους.

Τυραννικοί (authoritarian) γονείς είναι εκείνοι που υιοθετούν την εφαρμογή μέτρων άσκησης ελέγχου (τιμωρία). Πρόκειται για τους γονείς που δίνουν έμφαση στην υπακοή και το σεβασμό προς κάθε μορφή εξουσίας. Οι γονείς αυτοί δεν ενθαρρύνουν τις συζητήσεις, αφού θεωρούν πως τα παιδιά πρέπει να κάνουν πάντοτε αυτό που τους λένε.

Ανεκτικοί (permissive) γονείς είναι εκείνοι που αποφεύγουν την άσκηση ελέγχου, αφήνοντας τα παιδιά ελεύθερα στην εκδήλωση της συμπεριφοράς τους. Αν και δείχνουν στα παιδιά ότι τα υποστηρίζουν, ωστόσο δεν κάνουν τίποτε που να διαμορφώνει τη συμπεριφορά τους. Τα παιδιά

ρυθμίζουν μόνα τους τις δραστηριότητές τους και δεν αντιμετωπίζουν σχεδόν ποτέ το θυμό των γονέων τους ή, γενικότερα, τα συναισθήματά τους.

Το πρόβλημα με τον όρο «ανεκτικότητα» είναι ότι έχει πολλές διαφορετικές σημασίες. Έχει μια τεχνική-επιστημονική σημασία και επιπλέον μια εκλαϊκευμένη σημασία, η οποία είναι παραπλανητική, όταν χρησιμοποιείται αποκομμένη από άλλα πράγματα που διαδραματίζονται μέσα στην οικογένεια. Αναφέρεται χαρακτηριστικά ένα παράδειγμα ενός παιδιού, που είναι «ελεύθερο» να κάνει σχεδόν ό,τι θέλει, αλλά που συγχρόνως οι γονείς του έχουν μια αδιάφορη ή εχθρική στάση απέναντί του. Το παιδί αυτό διαφέρει πάρα πολύ από ένα παιδί που έχει την ίδια ελευθερία, αλλά που οι γονείς συγχρόνως του δείχνουν όλη την υποστήριξή τους και την αγάπη τους. Οι δύο όμως αυτές συνθήκες ανεκτικότητας έχουν διαφορετικά αποτελέσματα για την ανάπτυξη του παιδιού (Baden & Howe, 1992).

Υπάρχουν πολλά είδη και πολλές διαβαθμίσεις της ανεκτικότητας. Γονείς που ισχυρίζονται ότι είναι εναντίον της ανεκτικότητας στα θέματα της πειθαρχίας, είναι πρόθυμοι να συμφωνήσουν (ως δημοκρατικοί πολίτες) με τη φιλοσοφία ότι πρέπει να επιτρέπεται στο άτομο να κάνει όσο το δυνατό περισσότερα πράγματα, δηλαδή ότι πρέπει να παρέχεται στο άτομο η μεγαλύτερη δυνατή προσωπική ελευθερία, αρκεί να μην θίγονται τα δικαιώματα και οι ελευθερίες των άλλων πολιτών (Baden & Howe, 1992).

Σύμφωνα με την Diana Baumrind (2008), η επιστημονική έννοια του όρου «ανεκτικός γονέας» σημαίνει ότι ο γονέας αυτός επιχειρεί: να αντιμετωπίζει με έναν μη τιμωρητικό, διαλλακτικό και επιβεβαιωτικό τρόπο τις διάφορες παρορμήσεις, επιθυμίες και αντιδράσεις του παιδιού, να συζητάει με το παιδί για το πώς παίρνει τις διάφορες αποφάσεις που αφορούν τη συμπεριφορά του μέσα στην οικογένεια και να του εξηγεί τους λόγους που επιβάλλουν τη συμμόρφωση προς τους κανόνες που έχει υιοθετήσει η οικογένεια. Επίσης ο γονέας πρέπει να έχει λίγες, λογικές, απαιτήσεις και να επιφορτίζει με λίγες πραγματοποιήσιμες ευθύνες το παιδί για θέματα ευταξίας στο σπίτι, να δείχνει στο παιδί ότι αυτός είναι το άτομο, στο οποίο μπορεί να αποτανθεί για βοήθεια και για συντροφιά, όταν το επιθυμεί, και όχι απλώς ότι είναι πάντοτε παρών, υπεύθυνος μόνο για τη διαμόρφωση της τωρινής ή της μελλοντικής συμπεριφοράς του παιδιού. Ακόμη να επιτρέπει στο παιδί να

ρυθμίζει το ίδιο τις δραστηριότητές του όσο το δυνατό περισσότερο, να αποφεύγει την υπερβολική άσκηση ελέγχου και να μην ενθαρρύνει το παιδί να υπακούει σε απόλυτους και εξωτερικά καθορισμένους κανόνες, να προσπαθεί να χρησιμοποιεί τη λογική πειθώ και όχι την ανοικτή βία για να επιτύχει τους σκοπούς του. Η εκλαϊκευμένη χρήση της λέξης «ανεκτικότητα» έχει την έννοια του «laissez – faire», να κάνει δηλαδή ο καθένας ό,τι θέλει, χωρίς καθόλου περιορισμούς (Herbert, 1989:275).

Αντίθετα, ο «περιοριστικός ή αυταρχικός» γονέας προσπαθεί να διαμορφώσει τη συμπεριφορά και τις στάσεις του παιδιού με βάση ένα προκαθορισμένο πρότυπο συμπεριφοράς, συνήθως ένα απόλυτο πρότυπο, και έχει διαμορφωθεί από μια ανώτερη αυθεντία. Δίδει ιδιαίτερη αξία, στην υπακοή - την θεωρεί σπουδαία αρετή - και προτιμά τιμωρητικές και κατασταλτικές μεθόδους για να συμμορφώνει το παιδί σε περίπτωση απόκλισης από το πρότυπο αυτό. Ο γονέας αυτός πιστεύει ότι πρέπει το παιδί να μάθει και να ενστερνιστεί βασικές αξίες, όπως είναι ο σεβασμός στους ανωτέρους, η φιλοπονία και η διατήρηση της παραδοσιακής τάξης πραγμάτων. Δεν ενθαρρύνει τον διάλογο, γιατί πιστεύει ότι το παιδί πρέπει να αποδέχεται καθετί που εκείνος θεωρεί σωστό (Teti & Candelaria, 2002). Είναι αποδεδειγμένο ότι η αυστηρή, αυταρχική (αντιδημοκρατική) κυριαρχία και περιοριστικότητα εκ μέρους των ενηλίκων μπορεί να παράγει ένα πειθαρχημένο παιδί, αλλά θα εκμηδενίσει την ικανότητα του παιδιού να παίρνει πρωτοβουλίες στη ζωή. Ένα τέτοιο παιδί θα γίνει τελικά ένα μάλλον παθητικό, άτονο, χωρίς φαντασία και περιέργεια άτομο, φορτωμένο επιπλέον με συναισθήματα ντροπαλότητας και αναξιοσύνης (Herbert, 1989:276).

Τα παιδιά που έχουν κυριαρχικούς γονείς δεν μπορούν κατά κανόνα να στηριχτούν στις δικές τους δυνάμεις και δεν έχουν την ικανότητα να αντιμετωπίσουν ρεαλιστικά τα προβλήματά τους, ενώ αργότερα δεν κατορθώνουν (ή αργούν πολύ) να αναλάβουν τις ευθύνες τους ως ενήλικοι. Τείνουν να είναι υποχωρητικά, υπάκουα και να αποσύρονται από καταστάσεις που τους φαίνονται δύσκολες (Parke, 2002).

Έρευνες (Pecnic, 2007; Robinson et al., 2001), πάνω στις μεθόδους ανατροφής του παιδιού, συνιστούν μια χρυσή τομή - που δεν είναι πάντοτε εύκολο να εφαρμοστεί στην πράξη. Η υπερβολική ανεκτικότητα και η

υπερβολική περιοριστικότητα εγκυμονούν κινδύνους. Ένας λογικός όμως συνδυασμός ανεκτικότητας και θερμής, ενθαρρυντικής και δεκτικής στάσης των γονέων είναι αυτό που συνιστούν οι ειδικοί στα θέματα ανατροφής του παιδιού, αν θέλουν τα παιδιά τους να γίνουν άτομα κοινωνικά, εξωστρεφή, φιλικά, δημιουργικά, ανεξαρτητοποιημένα μέσα σε λογικά πλαίσια, με πεποίθηση στον εαυτό τους.

Το παιδί που έχει στοργικούς, ανεκτικούς γονείς μεγαλώνει και παιδαγωγείται κυρίως μέσω της αγάπης, της προβολής σωστών προτύπων που μπορεί να μιμηθεί και να ταυτιστεί μαζί τους και της δικαιολόγησης των αποφάσεων και μέσω ευκαιριών να μάθει μόνο του (με τη μέθοδο της δοκιμής και της πλάνης) τις συνέπειες των πράξεών του τόσο επάνω στον εαυτό του όσο και επάνω στους άλλους. Αυτό σημαίνει ότι σε ορισμένες περιπτώσεις θα μάθει με κάποιο κόστος, μέσα από τα λάθη του. Σημαίνει ακόμη ότι οι γονείς του δεν θα επεμβαίνουν πάντα για να εμποδίσουν το παιδί να κάνει και εκείνο τα δικά του λάθη (Herbert, 1989).

2.3.1 ΓΟΝΕΪΚΟΙ ΤΥΠΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΣΚΟΛΛΗΣΗ

Σύμφωνα με τον Bowlby (1958), ο βαθμός της επαφής που επιδιώκει το βρέφος με τους γονείς του σχετίζεται με το αίσθημα της ασφάλειας που νιώθει. Αρχικά, το βρέφος εκτιμά τις ανάγκες του και στη συνέχεια τις συγκρίνει με την τρέχουσα κατάσταση. Εάν βρει ότι χρειάζεται περισσότερη επαφή από αυτήν που του προσφέρεται, θα μετακινηθεί πιο κοντά στη μητέρα. Εάν όμως θεωρήσει ότι ο βαθμός της σωματικής εγγύτητας που του χρειάζεται είναι ίσος ή περισσότερος από αυτό που διαθέτει, τότε θα αισθανθεί ικανό να εξερευνήσει το περιβάλλον του και να αλληλεπιδράσει με άλλους ανθρώπους. Το παιδί, επομένως, που αισθάνεται ασφάλεια κοντά στους γονείς του θα νιώσει και ικανό να εξερευνήσει το χώρο γύρω του και να δημιουργήσει κοινωνικές σχέσεις με τους άλλους ανθρώπους.

Η εκτίμηση-αξιολόγηση των εκάστοτε συνθηκών από το παιδί εξαρτάται από τις προηγούμενες εμπειρίες του. Ένα βρέφος το οποίο έχει ήδη βιώσει ανασφαλή προσκόλληση, επειδή, για παράδειγμα, ο γονέας του απουσίασε ξαφνικά για αρκετές μέρες, συχνά έχει ανάγκη μεγαλύτερης σωματικής εγγύ-

τητας με αυτόν από ό,τι ένα παιδί που δεν έχει δοκιμάσει τέτοιου είδους αποχωρισμούς. Αυτό ίσως εξηγεί γιατί τα ανασφαλή βρέφη συχνά «γαντζώνονται» επάνω στη μητέρα τους ή στο άτομο που τα φροντίζει και είναι απρόθυμα να εξερευνήσουν νέες καταστάσεις. Τα βρέφη όμως τα οποία αισθάνονται ασφαλή κοντά στους γονείς, ή είναι βέβαια ότι μπορούν να προβλέψουν την επιστροφή των γονέων, θα νιώσουν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση και περισσότερο ικανά να εξερευνήσουν νέες καταστάσεις (Hayes, 1998:149).

Σύμφωνα με την Ainsworth (1979), οι τρόποι με τους οποίους τα παιδιά ενεργούν σε μη γνώριμες καταστάσεις σχετίζεται με διάφορους παράγοντες που αφορούν στην αλληλεπίδραση γονέα-βρέφους. Για παράδειγμα, οι μητέρες παιδιών με ασφαλή προσκόλληση είναι πιο ευαίσθητες και ανταποκρίνονται περισσότερο στα παιδιά τους ήδη από τους πρώτους μήνες της ζωής τους. Τα κρατούν στην αγκαλιά τους με περισσότερη προσοχή, σε σύγκριση με τις μητέρες των οποίων οι σχέσεις με τα βρέφη τους έχουν χαρακτηριστεί, είτε ως σχέσεις αποφυγής, είτε ως σχέσεις αμφιθυμίας (Hayes, 1998:150-151).

Η Ainsworth διέκρινε τρεις διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους τα βρέφη δημιουργούν δεσμούς και προσκολλούνται με τους φροντιστές τους: με ασφάλεια, με αποφυγή και με αμφιθυμία. Τα παιδιά, που προσκολλήθηκαν με ασφαλή τύπο δεσμού είναι ικανά να χρησιμοποιούν τη μητέρα τους σαν μια ασφαλή βάση για να ανακαλύψουν το περιβάλλον, να μάθουν και να αντλήσουν επιβεβαίωση και ασφάλεια όταν θυμώνουν. Τα παιδιά με έναν αμφιθυμικό τύπο δεσμού (αγχώδη ή αποφευκτικό) είναι τόσο απασχολημένα με το πού μπορεί να είναι η μητέρα τους ώστε να αγχώνονται εύκολα ή να είναι φαινομενικά αδιάφορα απέναντί της (αποφευκτικός τύπος δεσμού). Σύμφωνα με την Ainsworth, μια ασφαλής ή ανασφαλής προσκόλληση μπορεί να επηρεάσει πώς βλέπει το άτομο τον εαυτό του ως άξιο να λαμβάνει αγάπη ή όχι. Κατ' επέκταση, μπορεί να επηρεάσει την γενικότερη αυτό-αντίληψη του ατόμου με αποτέλεσμα να επηρεάσει και την κοινωνική του ανάπτυξη. Ο τύπος προσκόλλησης μπορεί επίσης να επηρεάσει την αυτονομία και την ανεξαρτησία του ατόμου (Bretherton, 1992).

2.3.2 Η ΗΘΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Η οικογένεια αποτελεί, όπως είναι γνωστό, το πρώτο κοινωνικό περιβάλλον για την κοινωνικοποίηση του ατόμου και την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Για να επιτευχθούν όμως τα παραπάνω, είναι απαραίτητο να υπάρχει η κατάλληλη ατμόσφαιρα παιδαγωγικής σχέσης μεταξύ παιδιού και γονέα. Οι ενισχύσεις των γονέων καθορίζουν σχεδόν αποκλειστικά τη μάθησή του και τη συμπεριφορά του. Έτσι συνήθως, η επιθυμητή συμπεριφορά του παιδιού ενισχύεται θετικά, με την εκδήλωση της αγάπης των γονέων, ενώ η ανεπιθύμητη ενισχύεται αρνητικά με την προσωρινή στέρηση αγάπης. Έχοντας εξάλλου ως πρότυπα συμπεριφοράς τους γονείς τους και ταυτιζόμενο με αυτούς οικειοποιείται ολόκληρο το σύστημα αξιών της οικογένειας, χωρίς καμιά προσπάθεια ή δυνατότητα κριτικής. Αν λοιπόν η συναισθηματική σχέση του παιδιού με τους γονείς θεωρείται δεδομένη ως προϋπόθεση, τότε αυτή είναι που δίνει τη βάση των κινήτρων για διάφορες ασχολίες και επιδόσεις του παιδιού. Στην αρχή λοιπόν το παιδί μαθαίνει «για τους γονείς» και οικειοποιείται τις φιλοδοξίες, τα ενδιαφέροντα και τις προσδοκίες τους (Μάνος, 2000).

Η ανάπτυξη της ηθικότητας, αποτελεί το βασικό πυρήνα της διαδικασίας κοινωνικοποίησης του παιδιού. Ένα παιδί πρέπει να είναι ικανό να γνωρίζει τους κανόνες του «καλού» και του «κακού», του «ηθικού» και του «ανήθικου», του «σωστού» και του «εσφαλμένου». Το παιδί μαθαίνει να ενστερνίζεται του ηθικούς κανόνες και να συμπεριφέρεται πάντοτε σύμφωνα με αυτούς (Herbert, 1989).

Σύμφωνα με τον Kohlberg (1976), υπάρχουν τρία στάδια ανάπτυξης της ηθικότητας. Το πρώτο στάδιο ονομάζεται «προηθικό επίπεδο» και αφορά στα παιδιά προσχολικής ηλικίας. Στο στάδιο αυτό το παιδί κάνει ηθικές κρίσεις που βασίζονται αποκλειστικά στις επικείμενες αμοιβές ή ποινές. Το επίπεδο αυτό, διακρίνεται: στο πρώτο στάδιο, την ετερόνομη ηθική, όπου οι πράξεις του παιδιού υπαγορεύονται από την επιθυμία του να αποφύγει την τιμωρία και μόνο οι συνέπειές τους καθορίζουν πόσο ηθικές ή ανήθικες είναι οι πράξεις αυτές. Στο δεύτερο στάδιο, την ηθική της ατομικότητας, του συντελεστικού

στόχου και της ανταλλαγής, οι πράξεις του παιδιού υποκινούνται από το πόσο ευχάριστη ή δυσάρεστη έκβαση μπορεί να έχουν για το ίδιο. Έτσι οι πράξεις που έχουν ευχάριστα αποτελέσματα είναι ηθικές, ενώ αυτές που έχουν δυσάρεστα αποτελέσματα είναι ανήθικες (Hayes, 1998:183).

Στη σχολική ηλικία, το παιδί περνάει στη συμβατική ηθική, όπου δίνεται έμφαση στην τήρηση των κοινωνικών κανόνων. Εδώ διακρίνεται το στάδιο της ηθικής του «καλού παιδιού» και μια αμοιβαία διαπροσωπική συμβατικότητα (τρίτο στάδιο). Το παιδί συμμορφώνεται με τις προσδοκίες των ατόμων του στενού του περιβάλλοντος (οικογένεια, συνομήλικοι, δάσκαλοι) και δίνεται έμφαση στη διατήρηση αμοιβαίων σχέσεων εμπιστοσύνης, σεβασμού, αφοσίωσης και ευγνωμοσύνης. Οι πράξεις του παιδιού είναι ηθικές εφόσον είναι ευχάριστες για αυτές τις ομάδες και ανήθικες αν προκαλούν τη δυσαρέσκειά τους. Στο τέταρτο στάδιο, το στάδιο της ηθικής της έννομης τάξης, «ηθικό» είναι ό,τι συμβαδίζει με τους νόμους και τα έθιμα συμβάλλοντας στη διατήρηση της κοινωνικής τάξης. Ο σεβασμός επίσης προς την εξουσία είναι απόλυτος. Εάν μια πράξη διαταράσσει την τάξη ή είναι επιβλαβής για την κοινωνία είναι ηθικά λανθασμένη (Hayes, 1998:183).

Στην εφηβική ηλικία, ο έφηβος περνά στην αυτόνομη ηθική, όπου το άτομο καθορίζει το ηθικό ή το ανήθικο μιας πράξης, χωρίς να δεσμεύεται από τις κοινωνικές συμβάσεις και τις πεποιθήσεις ή τις προσδοκίες των ισχυρών προσώπων. Το άτομο έχει εσωτερικεύσει τους δικούς του κανόνες και τα δικά του αξιολογικά πρότυπα, στα οποία και υπακούει ανεξάρτητα από την άμεση κοινωνική επιδοκιμασία ή αποδοκιμασία. Το πέμπτο στάδιο του επιπέδου αυτού, αφορά στη ηθική του κοινωνικού συμβολαίου και των ατομικών δικαιωμάτων. Το άτομο αναγνωρίζει ότι οι νόμοι μιας κοινωνίας είναι σχετικοί και υπάρχει μια μεγάλη ποικιλία κανόνων και αξιών. Ενδιαφέρεται για τη δημιουργία κανόνων που θα εξυπηρετούν την ευημερία του συνόλου και δίνει ιδιαίτερη έμφαση σε βασικά ανθρώπινα δικαιώματα. Ένας «κακός» νόμος πρέπει να αλλάξει, όχι να παραβιάζεται. Έτσι ο έφηβος διαμορφώνει την άποψη ότι μπορεί να υπάρχουν περισσότερο γενικές και βαθύτερες αρχές που θα μεγιστοποιούν την ευημερία του συνόλου και αναζητά τρόπους για την αλλαγή του συστήματος. Το έκτο στάδιο, αφορά στην ηθική, η οποία πλέον είναι βασισμένη στην προσωπική εκλογή των καθολικών αρχών. «Ηθικό»

είναι ό,τι συνάδει με τις προσωπικές, αλλά και τις οικουμενικά αποδεκτές ηθικές αρχές δικαιοσύνης: το δικαίωμα για ίση μεταχείριση και το σεβασμό της αξιοπρέπειας του ανθρώπου. Έτσι μια πράξη του είναι ηθική όταν του προκαλεί εσωτερική ικανοποίηση (Hayes, 1998:183-184).

Τα στάδια του Kohlberg (1976) δείχνουν την προοδευτική εξέλιξη της ηθικότητας. Τα πρώτα στάδια της θεωρίας αντιπροσωπεύουν έναν εγωκεντρικό τρόπο σκέψης, ο οποίος δε συναντάται σε μεγαλύτερες ηλικίες. Εξάλλου τα πρώτα στάδια από την ίδια τους τη φύση προϋποθέτουν έναν πιο συγκεκριμένο τρόπο σκέψης από εκείνα που ακολουθούν στη συνέχεια. Για παράδειγμα στο πρώτο στάδιο το παιδί δεν διακρίνει ανάμεσα σε εκείνο που πιστεύει το ίδιο ότι είναι ορθό και σε εκείνο που του λένε οι άλλοι ότι είναι ορθό, απλώς αποδέχεται τις αρχές που καθορίζει η εξουσία σαν να είναι δικές του. Στο τέταρτο στάδιο, το παιδί αντιλαμβάνεται πλέον ότι τα άτομα γύρω του είναι δυνατό να προσεγγίζουν ένα θέμα με διαφορετικούς τρόπους αλλά ακόμη θεωρεί ως δεδομένους και अपαραβάτους τους νόμους και τις αρχές που καθορίζει το κοινωνικό σύνολο. Το παιδί δεν είναι ακόμη σε θέση να φανταστεί μια κοινωνία στην οποία οι νόμοι και αρχές μπορούν να τροποποιηθούν με τη θέσπιση καινούριων νόμων αν υπάρχει η σύμφωνη γνώμη της πλειοψηφίας. Μόνο όταν το άτομο φθάσει στο 5ο και το 6ο στάδιο μπορεί να συλλάβει μια τέτοια ιδέα (Hayes, 1998:183-184).

Κατά τη σχολική ηλικία τα περισσότερα παιδιά βρίσκονται ακόμη στο 2ο στάδιο ενώ προς το τέλος της περιόδου αυτής προχωρούν προς το 3ο και ένας μικρός αριθμός παιδιών φθάνει στο 4ο στάδιο ηθικών κρίσεων. Στο 3ο στάδιο το παιδί προσανατολίζεται κυρίως προς την ομάδα των συνομηλίκων και το απασχολεί ιδιαίτερα η γνώμη τους. Μια πράξη θεωρείται ηθική όταν ο άμεσος κύκλος των συνομηλίκων την κρίνει ως ορθή. Πολλές φορές η λογική αυτή οδηγεί στην εκδήλωση προκοινωνικών συμπεριφορών από όλη την ομάδα ενώ άλλες φορές οδηγεί σε «ομαδικές αταξίες». Στο 4ο στάδιο η έμφαση μετατοπίζεται. Το παιδί ενδιαφέρεται περισσότερο για τη γνώμη της ευρύτερης κοινωνικής ομάδας και όχι μόνο εκείνης των συνομηλίκων. «Ορθό» θεωρείται εκείνο που καθορίζει ο νόμος (Δημητρίου – Χατζηνεοφύτου, 2001:841).

2.3.3 ΤΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΕΠΙΔΟΣΗΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΗΘΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

Η ανάπτυξη της ηθικότητας στα παιδιά, τα οδηγεί να συμμορφωθούν με τους αποδεκτούς κανόνες, τόσο της οικογένειας, όσο και της κοινωνίας γενικότερα (υψηλή μορφή ηθικής σκέψης) (Hayes, 1998:182). Η συμμόρφωση των παιδιών με τους αποδεκτούς κανόνες συνδέεται άμεσα με τα κίνητρα επίδοσης. Τα κίνητρα επίδοσης αφορούν στην ετοιμότητα του ατόμου να καταβάλλει μεγάλες προσπάθειες για την επίτευξη μιας γενικά αποδεκτής επίδοσης - συμπεριφοράς, χωρίς να ξέρει εκ των προτέρων αν θα τα καταφέρει ή όχι. Το κίνητρο λοιπόν επίδοσης εξασφαλίζει την ενέργεια και παράλληλα δίνει την κατεύθυνση της συμπεριφοράς στην περίπτωση των επιδόσεων (Καψάλης, 2000:336). Το οικογενειακό περιβάλλον συμβάλλει σημαντικά στην ανάπτυξη των κινήτρων επίδοσης του παιδιού, για δύο κυρίως λόγους: πρώτον, το οικογενειακό περιβάλλον βοηθάει το παιδί να αποκτήσει τις γνωστικές προϋποθέσεις, που του δίνουν τη δυνατότητα να θεωρεί τον εαυτό του υπεύθυνο για το αποτέλεσμα των ενεργειών του. Δεύτερον, γιατί ανάμεσα στα τρία και στα έξι του χρόνια, η οικογένεια ενισχύει τις υψηλές επιδόσεις του παιδιού και του θέτει προβλήματα ή του αναθέτει καθήκοντα που ανταποκρίνονται στις δυνατότητές του ώστε μπαίνει σε ενέργεια ο μηχανισμός της αυτοενίσχυσης (Onatsu-Arvilommi et al., 1998). Έτσι όταν το παιδί αντεπεξέρχεται με επιτυχία στις απαιτήσεις που του θέτει το άμεσο περιβάλλον του αποκτάει αυτοπεποίθηση ότι τα καταφέρνει και αντιμετωπίζει με θετική διάθεση καταστάσεις ή περιστάσεις επίδοσης, γιατί ελπίζει και περιμένει να του δοθεί έτσι η ευκαιρία να διαπιστώσει τις δυνάμεις και τις ικανότητές του. Αν αντίθετα τις περισσότερες φορές αποτυγχάνει, φυσικό είναι να αμφιβάλλει για τις ικανότητές του και να αποφεύγει για το λόγο αυτό περιστάσεις επίδοσης, γιατί δεν περιμένει από αυτές παρά την αποτυχία και την απογοήτευση (Καψάλης,2000).

Σύμφωνα με την έρευνα της M. Winterbotoom (1958 οπ. αν. Καψάλη, 2000) οι μητέρες παιδιών με ισχυρά κίνητρα επίδοσης περιμένουν νωρίς ήδη από τα παιδιά τους πρωτοβουλία και αυτονομία στη συμπεριφορά τους. Επομένως η θερμή και εγκάρδια ατμόσφαιρα που δημιουργεί η μητέρα στο σπίτι αποτελεί την πιο ευνοϊκή προϋπόθεση για την καλλιέργεια της

αυτονομίας, της αυτενέργειας και της αυτοπεποίθησης του παιδιού, των βάσεων δηλαδή της ανάπτυξης των κινήτρων επίδοσης. Βέβαια για την ανάπτυξη κινήτρων επίδοσης, βασική προϋπόθεση δεν είναι οι υψηλές ή χαμηλές απαιτήσεις των γονιών, αλλά εκείνες που ανταποκρίνονται στο επίπεδο των δυνατοτήτων του παιδιού.

Η έρευνα των αμερικανών B.C.Rosen και R. D'andrade (1973 οπ. αν. Καψάλη, 2000) απέδειξε πως σημαντικό ρόλο για την ανάπτυξη κινήτρων επίδοσης παίζει και ο τρόπος με τον οποίο οι γονείς ζητούν από το παιδί την εκπλήρωση των απαιτήσεων και των προσδοκιών τους. Συμπέραναν πως οι γονείς παιδιών με ισχυρά κίνητρα πρόβλεψαν κατά μέσο όρο υψηλότερες επιδόσεις για τα παιδιά τους από τους γονείς παιδιών με ασθενή κίνητρα επίδοσης. Επίσης οι γονείς παιδιών με ισχυρά κίνητρα επίδοσης εκδηλώνουν περισσότερη θέρμη απέναντί τους, όταν τα παιδιά πετυχαίνουν μια υψηλή επίδοση, από ότι οι γονείς των άλλων παιδιών. Η σημαντικότερη παρατήρηση όμως, ήταν πως δεν αντιδρούσαν και οι δυο γονείς με τον ίδιο τρόπο. Η μητέρα έκανε παρατηρήσεις, υποδείξεις στο παιδί της, ενώ ο πατέρας άφηνε ελευθέρια για αυτονομία στο παιδί. Αντίθετα ο πατέρας των παιδιών με ασθενή κίνητρα επίδοσης, προσπαθούσε να κατευθύνει αυταρχικά τη συμπεριφορά του παιδιού του, ενώ η μητέρα ήταν πάντα έτοιμη να δικαιολογήσει τη χαμηλή επίδοση ή την αποτυχία του παιδιού της.

Τα παιδιά με ισχυρά κίνητρα επίδοσης τείνουν να ανάγουν την επιτυχία στην ευφυΐα ή στην προσπάθειά τους, ενώ την αποτυχία την εξηγούν ως ατυχία ή αποτέλεσμα ανεπαρκούς προσπάθειας. Έτσι λοιπόν πιστεύουν πως η αποτυχία μπορεί να αποφευχθεί. Αντίθετα τα παιδιά με ασθενή κίνητρα επίδοσης ανάγουν την επιτυχία τους σε εξωτερικούς παράγοντες όπως ευκολία του προβλήματος ή τύχη. Δεν κλονίζεται έστω και μετά από την επιτυχία η αμφιβολία για την ανικανότητά τους και γι' αυτό η –τυχαία κατά τη γνώμη τους- επιτυχία δεν τους βοηθά να παραμερίσουν το φόβο τους για παραπέρα αποτυχίες. Η ερμηνεία αυτή στηρίζεται στην αυτοενίσχυση. Τα παιδιά με ισχυρά κίνητρα επίδοσης θεωρούν ως αίτιο της επιτυχίας τον εαυτό τους και της αποτυχίας την τύχη. Επιδιώκουν έτσι περιστάσεις επίδοσης, για να βιώσουν την επιτυχία ώστε να αυτοενισχυθούν (Aunola et al., 1999).

2.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η συμμόρφωση των παιδιών με τους αποδεκτούς κανόνες συνδέεται άμεσα και με την πειθαρχία. Ωστόσο για να αποφέρει θετικά αποτελέσματα, η πειθαρχία πρέπει να βασίζεται κατά κύριο λόγο στην αμοιβαία αγάπη και στον αμοιβαίο σεβασμό. Ιδιαίτερα με τα παιδιά, η πειθαρχία πρέπει να είναι σταθερή και συνεπής και να συνοδεύεται από ανάλογη καθοδήγηση και από συνεχείς υπομνήσεις (Aunola et al., 1999).

Η συμπεριφορά, στην οποία θα πρέπει να πειθαρχήσει το παιδί, αλλά και ο τόνος της φωνής, διαδραματίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στην πειθαρχία. Τόσο στην περίπτωση που ο γονιός είναι «παρακλητικός – εκλιπαρητικός», όσο και στην περίπτωση που είναι προκλητικός, ο τόνος της φωνής θα καταλήξει να μη ακούγεται καθόλου. Ο γονέας θα πρέπει να ιεραρχεί τα θέματα, στα οποία θέλει το παιδί του να πειθαρχεί και να επιλέγει αυτά στα οποία θα δώσει προτεραιότητα και θα επιμείνει, μιλώντας στο παιδί με φωνή θετική και ήρεμη, αλλά συγχρόνως, σταθερή και αποφασιστική (Herbert, 1989).

Υπάρχουν πολλοί γονείς που δεν χρειάζεται να καταβάλλουν μεγάλη προσπάθεια για την πειθάρχηση του παιδιού. Ήρεμα, αλλά σταθερά, οι γονείς αυτοί εθίζουν το παιδί σε καθημερινές συνήθειες και σε ένα σύστημα κανόνων - πράγματα που και το ίδιο το παιδί τα δέχεται, γιατί έχει πειστεί ότι συμβάλλουν στη δημιουργία μιας ευχάριστης οικογενειακής ατμόσφαιρας. Οι μονομερείς εξαναγκασμοί και οι «μάχες» για την επιβολή της «δικής τους» θέλησης, της δικής τους άποψης, σε σπάνιες μόνο περιπτώσεις είναι αναγκαία. Στις οικογένειες αυτές, τα παιδιά βλέπουν ότι και οι ίδιοι οι γονείς τηρούν τους κανόνες (π.χ. περιμένουν να έλθει η σειρά τους για να βάλουν το αγαπημένο τους πρόγραμμα στην τηλεόραση ή για να φάνε το αγαπημένο τους φαγητό) και το θέμα της πειθαρχίας σπάνια χρειάζεται να τεθεί ευθέως (η πειθαρχία θεωρείται κάτι το αυταπόδεικτο), να φορτίζεται συναισθηματικά ή να γίνει σημείο αντιπαράθεσης. Όταν βλέπει κανείς τον φυσικό και αθόρυβο τρόπο των γονέων αυτών δεν μπορεί παρά να συμφωνήσει με τα λόγια της Mary Ainsworth και των συνεργατών της, που υποστηρίζουν ότι: «η ετοιμότητα που ο καθένας δείχνει για υπακοή και συμμόρφωση, για κοινωνικοποίηση δηλαδή γενικώς, είναι περισσότερο το αποτέλεσμα του

είδους των διαπροσωπικών του σχέσεων και του είδους της κοινωνικής του ανάπτυξης κατά την παιδική ηλικία, και λιγότερο το προϊόν κάποιου συστηματικού και εξειδικευμένου προγράμματος χειραγώγησης και πειθάρχησης» (Herbert, 1989).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΤΙΜΩΡΙΑ ΚΑΙ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ

3.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ

Σύμφωνα με το Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού (2007), ως σωματική τιμωρία ορίζεται η πράξη επιβολής πόνου ή σωματικής δυσφορίας σε ανήλικο με σκοπό τον σωφρονισμό ή τον έλεγχο της συμπεριφοράς του. Μορφές σωματικής τιμωρίας μπορεί να είναι, μεταξύ άλλων, το «ξύλο», το χαστούκι, το άγριο σπρώξιμο, το χτύπημα με αντικείμενο, το ταρακούνημα, το τράβηγμα (αυτιού, μαλλιών κλπ.), το δάγκωμα κ.ά. Επίσης ως σωματική τιμωρία νοείται κάθε πράξη που προκαλεί πόνο ή σωματική δυσφορία σε ανήλικο με απώτερο στόχο το σωφρονισμό, την πειθαρχία ή τον έλεγχο της συμπεριφοράς του (Στατήρης, 2011).

Αν μια μητέρα είναι ασυνεπής, είναι πολύ πιθανό να δημιουργήσει στο παιδί μια σύγχυση σχετικά με το ποια είναι η σωστή πορεία που πρέπει αυτό να ακολουθήσει στις ενέργειές του. Αν μάλιστα καταφεύγει σε επαναλαμβανόμενες φωνές, σε συνεχείς παρακλήσεις και σε μεμψίμοιρες γκρίνιες, το παιδί θα μάθει να αγνοεί αυτά που του λένε. Η συμπεριφορά αυτή, του παιδιού, μπορεί να εξωθήσει τη μητέρα του στην απόγνωση και αυτή με τη σειρά της να ξεσπάει πάλι επάνω του (Gootman, 2011).

Μερικοί πολυάσχολοι γονείς μπορεί να προβάλλουν ως δικαιολογία ότι έχουν πολύ λίγο χρόνο να παρακολουθούν όλες τις ώρες τι κάνει το παιδί και να πραγματοποιούν τις απειλές για πειθάρχηση. Μακροπρόθεσμα όμως, ο χρόνος που σπαταλάται στις φωνές και στους καυγάδες ξεπερνά τον χρόνο και την προσπάθεια που, θα χρειαζόταν εξαρχής για να πάρει το παιδί το μήνυμα ότι, ο γονιός αυτά που λέει τα εννοεί. Αν ένας γονιός εφαρμόζει τη βασική αρχή: «Λέω κάτι στο παιδί μια φορά και, πιθανόν, επειδή είναι μικρό, το προειδοποιώ και μία δεύτερη, μετά όμως από, αυτή την δεύτερη προειδοποίηση, αν δεν υπακούσει, θα ακολουθήσει δραστηκή πειθαρχική παρέμβαση» τότε δίνει στο παιδί να καταλάβει ότι, όσα του λέει, πραγματικά τα εννοεί. Είναι σαφής και κατηγορηματικός (Herbert, 1989).

Σύμφωνα με τον Srock (1962), αν μια μητέρα που έχει θυμώσει, γιατί το παιδί της δεν συμπεριφέρεται σωστά, συγκρατηθεί και, τελικά δεν το χτυπήσει, μπορεί να εκδηλώσει τη δυσφορία της αυτή με άλλους τρόπους: για παράδειγμα, να γκρινιάζει το παιδί ολόκληρη την υπόλοιπη ημέρα ή να προσπαθεί να κάνει το παιδί να νιώσει βαθιά ένοχο για την πράξη του. Ο Srock σπεύδει να προσθέσει ότι καθόλου δεν είναι υπέρ των σωματικών ποινών, διότι δηλητηριάζουν τη σχέση γονέων-παιδιού.

3.2 ΜΟΡΦΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ ΤΗΣ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ

Όλες οι έρευνες (Gershoff, 2002; Baumrind, 2008) μέχρι σήμερα δείχνουν ότι η σωματική τιμωρία, είναι δυνατόν, προσωρινά τουλάχιστον, να αναστείλει την ανεπιθύμητη συμπεριφορά, αλλά, μακροπρόθεσμα, τα αποτελέσματά της είναι λιγότερο εντυπωσιακά. Το παιδί μαθαίνει ότι το δίκιο είναι με τον ισχυρότερο. Έχει αποδειχθεί ότι όσοι νεαροί γίνονται παραβάτες του νόμου υπήρξαν, σε σύγκριση προς τους νεαρούς μη παραβάτες, οι ίδιοι θύματα της σωματικής τιμωρίας (Παρασκευόπουλος, 1985:122; Herbert, 1989:27; Δημητρίου – Χατζηγεοφύτου, 2001:808).

Όμως υπάρχουν γονείς οι οποίοι, ενώ τάσσονται κατά της σωματικής τιμωρίας, καταφεύγουν σε ακόμη σκληρότερα μέτρα χειραγώγησης όπως να κλείνουν για ώρες το παιδί σε ένα σκοτεινό δωμάτιο, να εξευτελίζουν μπροστά σε άλλους τη συμπεριφορά του και σε άλλα μέτρα τα οποία έχουν ενδεχομένως ακόμη πιο επιζήμιες επιδράσεις στον ψυχισμό και τη συμπεριφορά του παιδιού.

Βασικές μορφές σωματικής τιμωρίας, αποτελούν το χτύπημα με το χέρι ή με αντικείμενο σε οποιοδήποτε μέρος του σώματος, το τράβηγμα (του αυτιού, των μαλλιών), το δάγκωμα, το σπρώξιμο, το ταρακούνημα (Στατήρης, 2011).

3.3 ΕΠΙΔΗΜΙΟΛΟΓΙΑ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ

Στην Ελλάδα, οι επιδημιολογικές έρευνες αναφορικά με τη χρήση της σωματικής τιμωρίας είναι περιορισμένες και στηρίζονται σε μικρό δείγμα. Είναι ενδεικτικές όμως της μεγάλης χρήσης της σωματικής τιμωρίας στο οικογενειακό πλαίσιο ως κύριου τρόπου πειθαρχίας των παιδιών, προκειμένου να διορθώσουν μη επιθυμητές συμπεριφορές. Σύμφωνα με την Agathonos – Georgoroulou (1997:257-271) «οι έρευνες στην Ελλάδα είναι ενδεικτικές μιας εκτεταμένης και ανησυχητικής χρήσης της σωματικής τιμωρίας, με τη μορφή του χτυπήματος με το χέρι στα οπίσθια ή τα άκρα, παιδιών έως και 15 ετών. Μια πολιτισμικά αποδεκτή πρακτική ανατροφής του παιδιού, η οποία δεν σχετίζεται απαραίτητα με απόρριψη ή θυματοποίηση του παιδιού. Πρόκειται ουσιαστικά για ένα ξέσπασμα του γονέα στην περίπτωση που το παιδί εναντιωθεί στη γονεϊκή κυριαρχία, αποτύχει στο σχολείο ή δείξει ακατάλληλη κοινωνική συμπεριφορά». Οι Παρίση κα. (1987 οπ. αν. Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού & ΙΚΠΑ, 2007), σε έρευνά τους, η οποία απευθυνόταν σε εφήβους ηλικίας 13-15 ετών, συμπέραναν ότι το 15% των εφήβων είχε χτυπηθεί σοβαρά από τους γονείς του στη διάρκεια του προηγούμενου μήνα. Επίσης, σε μεταγενέστερη έρευνα, το 1993, που πραγματοποιήθηκε σε 8.158 παιδιά ηλικίας 7 ετών φάνηκε ότι 1 στα 3 παιδιά αυτής της ηλικίας (37,7%) δέχονται ελαφρύ χτύπημα από τους γονείς τους τουλάχιστον μια φορά την εβδομάδα και 1 στα 6 παιδιά (18%) καθημερινά (Παρίση κ.α, 1997 οπ. αν. Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού & ΙΚΠΑ, 2007). Η έρευνα των Φερέτη & Σταυριανάκη (1997), η οποία αφορούσε σε οικογένειες της Αθήνας, κατέληξε σε παρόμοια αποτελέσματα. Σε άλλη έρευνα που πραγματοποιήθηκε από ερευνητές του Εθνικού Κέντρου Μελέτης της Σωματικής Τιμωρίας και Εναλλακτικών Μορφών Τιμωρίας, σε προπτυχιακούς φοιτητές της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, το 73% των φοιτητών ανέφεραν ότι ως παιδιά είχαν γίνει δέκτες σωματικής τιμωρίας στο σπίτι. Οι πιο συχνοί τύποι σωματικής τιμωρίας που αναφέρθηκαν ήταν το χτύπημα στα οπίσθια με το χέρι (54%), το χτύπημα στα άκρα με το χέρι (45%), το χαστούκι στο πρόσωπο, το κεφάλι ή τα αυτιά (31%), και το χτύπημα με αντικείμενο (17%) (Halkias et al. 2001).

Βάσει των παραπάνω, η σωματική τιμωρία κατά την τρέχουσα δεκαετία παρουσιάζει ακόμα υψηλό επιπολασμό, κυρίως στο πλαίσιο της οικογένειας. Η σωματική τιμωρία αποτελεί δυστυχώς, μία από τις βασικές μεθόδους πειθαρχίας που χρησιμοποιούνται, καθώς στην πλειονότητα των ερευνών φαίνεται να υπερβαίνει σχεδόν πάντα το 50% του πληθυσμού. Στη Γερμανία, το 2001 πραγματοποιήθηκε μια έρευνα στην οποία συμμετείχαν 3.000 γονείς παιδιών ηλικίας μέχρι 18 ετών. Το 28% των γονέων αυτών σπάνια κατέφευγαν στη σωματική τιμωρία, το 54% χρησιμοποιούσαν συχνά ήπια σωματική τιμωρία και το 17% χρησιμοποιούσαν συχνά σοβαρή σωματική τιμωρία. Σύμφωνα με την έρευνα αυτή φάνηκε ότι τα αγόρια γίνονταν αποδέκτες σωματικής τιμωρίας και μάλιστα σοβαρής συχνότερα από τα κορίτσια (Federal Ministry of Justice & Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth 2003). Επίσης στη Γερμανία, το 2002, καταργήθηκε η σωματική τιμωρία σε όλα τα πλαίσια και η γερμανική κυβέρνηση διακήρυξε την ανάγκη να υπάρχει σεβασμός στα δικαιώματα του παιδιού. Η έρευνα του Bussmann (2004), στη Γερμανία με στόχο να συγκρίνει τη χρήση της σωματικής τιμωρίας σε εφήβους ηλικίας 12-18 ετών κατά τα έτη 1992 και 2000, συμπέρανε ότι η σωματική τιμωρία από το 1992 έως το 2002, είχε μειωθεί σημαντικά. Συγκεκριμένα, το 1992, το 81% των εφήβων είχε αναφέρει ότι είχε δεχτεί ελαφρύ χτύπημα με χαστούκι και το 43,8 σοβαρό χτύπημα με χαστούκι, ενώ το 2002 τα ποσοστά αυτά μειώθηκαν αντίστοιχα σε 68,9% και 23,9%. Επίσης, ενώ το 41,3% των παιδιών είχαν αναφέρει ότι είχαν δεχτεί χτύπημα στα οπίσθια με ραβδί και το 30,6% χτύπημα που τους έκανε να μελανιάσουν το 1992, τα ποσοστά αυτά μειώθηκαν σε 4,8% και 3,2% κατά το έτος 2002.

Η χώρα με το μικρότερο επιπολασμό στη χρήση της σωματικής τιμωρίας είναι η Σουηδία, η οποία έχει προχωρήσει σε κατάργηση κάθε μορφής σωματικής τιμωρίας από οποιοδήποτε τροφό ή εκπαιδευτή του παιδιού από το 1979, σε μια προσπάθεια αλλαγής της στάσης του γονέα απέναντι στη συγκεκριμένη πρακτική και τη χρήση της. Παράλληλα, έχει προχωρήσει σε εφαρμογή προγραμμάτων για εκπαίδευση των γονιών σε εναλλακτικές μορφές πειθαρχίας, οι οποίες έχουν αναγνωριστεί σαν πιο αποτελεσματικές (Ripoll-Nunez & Rohner 2006). Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στη Σουηδία, η αρνητική στάση των μητέρων απέναντι

στη χρήση σωματικής τιμωρίας, ακόμα και στην πιο ήπια μορφή της, προς τα παιδιά ήταν μια αναμφισβήτητη πραγματικότητα. Το 80% των μητέρων υποστήριξαν ότι η χρήση αυτού του τρόπου πειθαρχίας είναι επικίνδυνη και το 90% ότι είναι μη αποτελεσματική (Durrant et al. 2003).

3.4 ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

Σύμφωνα με τον ορισμό της Επιτροπής για την Πρόληψη της Παιδικής Κακοποίησης, κατά το νόμο, «σωματικά κακοποιημένο θεωρείται ένα παιδί κάτω των 18 ετών, στο οποίο οι φυσικοί γονείς ή άλλο πρόσωπο που είναι νομικά υπεύθυνο για την φροντίδα του (κηδεμόνας), προκαλούν ή επιτρέπουν να προκληθούν μη τυχαίες σωματικές βλάβες, που δυνητικά μπορεί να επιφέρουν θάνατο ή σοβαρή παραμόρφωση, ή βλάβη της υγείας του, ή διαταραχή της λειτουργίας ή και απώλεια κάποιου οργάνου» (Ξυπολυτά-Ζαχαριάδη, 1999: 18).

Επίσης, η σωματική κακοποίηση ορίζεται ως «ηθελημένη, μη τυχαία, χρήση σωματικής βίας ή ηθελημένες, μη τυχαίες, πράξεις παράλειψης από γονείς ή άλλα πρόσωπα που συναλλάσσονται με ένα παιδί και έχουν σκοπό να προκαλέσουν πόνο, τραύματα ή και να καταστρέψουν-θανατώσουν το παιδί». (Τσιάντης και Μανωλόπουλος, 1987:349 οπ. αν. Χατζηφωτίου, 2005:87).

Το Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού (Ι.Υ.Π.) δίνει τον ακόλουθο ορισμό για την σωματική κακοποίηση: « ... περιλαμβάνει κάθε είδους τραυματισμούς ή κακώσεις, διαφορετικής σοβαρότητας και συχνά σε παιδιά διαφορετικών ηλικιών, που δεν οφείλονται σε ατυχήματα. Η κάκωση μπορεί να είναι μία ή πολλές, παρατηρούνται δε συχνότερα στο κεφάλι και στα άκρα του παιδιού, δηλαδή στα ακάλυπτα μέρη του σώματος». (Χατζηφωτίου, 2005:87-88).

3.5 ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ

Η κακομεταχείριση των παιδιών δεν είναι καινούργιο φαινόμενο. Υπάρχει από τότε που υπάρχουν οι άνθρωποι, και δεν είναι χαρακτηριστικό μόνο της εποχής μας. Το παιδί πολύ συχνά θεωρούνταν -και εξακολουθεί να -

θεωρείται- κτήμα των γονιών του, οι οποίοι μπορούσαν να το υποβάλλουν σε αυστηρές και απάνθρωπες τιμωρίες, να το αναγκάζουν να δουλεύει εξαντλητικά, να το εκμεταλλεύονται, ακόμη και να το θανατώνουν. Παρά το γεγονός ότι οι κοινωνίες, με την πρόοδο του πολιτισμού, έχουν αλλάξει, η κακοποίηση των παιδιών συνεχίζεται (Χατζηφωτίου, 2005:86).

Η σημερινή αντίληψη για τη σωματική κακοποίηση των παιδιών και η αντιμετώπισή της ως ιατρικό-κοινωνικό πρόβλημα άρχισε ουσιαστικά από το 1962, όταν ο Henry Kempe, ένας παιδίατρος στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, χρησιμοποίησε πρώτος τον όρο «σύνδρομο του κακοποιημένου παιδιού» (Battered Child Syndrome) σε ένα συμπόσιο της Αμερικανικής Ακαδημίας. Ο Kempe επέστησε την προσοχή των συναδέλφων του στο συνδυασμό ανεξήγητων καταγμάτων και άλλων μορφών σωματικών κακώσεων σε μικρά παιδιά. Ήταν ο άνθρωπος που τελικά κινητοποίησε την ακαδημαϊκή κοινότητα να κάνει έρευνες στον τομέα της κακοποίησης παιδιών, καθορίζοντας τις πρώτες προϋποθέσεις για την αντιμετώπιση του προβλήματος σε διεπιστημονική βάση. Ο όρος «battered child syndrome» ήταν πράγματι ισχυρός και πέτυχε να κερδίσει την προσοχή του κόσμου. Από τότε ως σήμερα, ο όρος αυτός διευρύνθηκε, ώστε να περιλαμβάνει οποιαδήποτε μορφή κακομεταχείρισης παιδιών από γονείς, κηδεμόνες ή άλλα πρόσωπα που τα φροντίζουν (Τσελεμέγκου Αντωνιάδου, 1987; Smith & Berge, 2009).

Για πολλούς αιώνες η σκληρή μεταχείριση των παιδιών δικαιωνόταν από την πεποίθηση ότι η αυστηρή σωματική τιμωρία ήταν απαραίτητη για να επιβληθεί η πειθαρχία, να διατηρηθεί το γονεϊκό κοινωνικό κύρος και να μεταδοθούν εκπαιδευτικές και κοινωνικές αρχές. Οι περισσότεροι ερευνητές συγκλίνουν στην άποψη πως μια αλυσίδα αιτιών και παραγόντων οδηγούν στην κακοποίηση του παιδιού: η ύπαρξη παλιών προτύπων αγωγής και σωφρονισμού του παιδιού, ο θεσμός της ανδροκρατούμενης οικογένειας με κεφαλή την πατρική εξουσία, η ανεπαρκής κοινωνική προστασία, αποτελούν το δομικό πλέγμα που καλλιέργησε τη σωματική κακοποίηση του παιδιού από τους γονείς και απ' όσους σχετίζονται μαζί του (Χατζηφωτίου, 2005).

Τα αίτια της επιθετικής συμπεριφοράς των ενηλίκων προς τα παιδιά μπορεί να είναι κοινωνικά, ψυχολογικά, οικονομικά και πολιτισμικά. Η έκταση

της κατοικίας και οι συνθήκες διαβίωσης επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τη συχνότητα και το χαρακτήρα των κοινωνικών σχέσεων. Σε μια φτωχή πολυμελή οικογένεια, σε συνάρτηση και με τη στενότητα του χώρου κατοικίας, οι γονείς δεν έχουν το χρόνο και τη διάθεση να συμμετέχουν στα προβλήματα των παιδιών τους και μπορεί να τους συμπεριφέρονται συχνά απότομα και επιθετικά. Μερικοί γονείς με παραδοσιακές αρχές επικαλούνται το γονεϊκό δικαίωμα για την ανατροφή των παιδιών τους. Το θεωρούν «καθήκον και υποχρέωση», και με την παραμικρή αφορμή εκδηλώνουν την επιθετική τους συμπεριφορά για το «καλό των παιδιών τους», όπως οι ίδιοι νομίζουν (Μιχαηλίδου- Παπαδάκη, 1999:174-184).

Ειδικότερα, ως προς την αιτιολογία του προβλήματος έχουν επικρατήσει δύο κύριες θεωρητικές σχολές: α) Η κοινωνιολογική θεώρηση, που εκπροσωπείται από τον κοινωνιολόγο Gil και β) η ψυχολογική θεώρηση, που υποστηρίζεται από τη σχολή του Denver. Η πρώτη σχολή υποστηρίζει ότι η δυναμική της κακοποίησης είναι βαθιά ριζωμένη σε κοινωνικούς θεσμούς που όχι μόνο επιτρέπουν αλλά και ενθαρρύνουν την άσκηση φυσικής βίας προς τα παιδιά μέσω της χρήσης της πειθαρχίας. Η οικογένεια και το σχολείο αποβλέπουν στη διάπλαση του νέου ατόμου σε μια «κοινωνικοπολιτισμική προσωπικότητα» και καταλήγουν να διαμορφώνουν ένα νέο άτομο που ασπάζεται κοσμοθεωρικές αντιλήψεις ικανές να δημιουργήσουν τις πιο ισχυρές μορφές επιθετικότητας και βίας (Τσιάντης & Μανολώπουλος, 1986).

Επίσης, σύμφωνα με τη θεωρία του Denver, η βίαιη συμπεριφορά των ενηλίκων προς τα παιδιά πρέπει ν' αποδοθεί στην ατομική ψυχοπαθολογία κάθε ενήλικου. Τα ψυχοπαθολογικά χαρακτηριστικά των δραστών μπορούν να συνοψιστούν στα ακόλουθα (Αγάθωνος-Γεωργοπούλου, 1991:138):

1. Ανωριμότητα και διαταραγμένη προσωπικότητα: Έχει διαπιστωθεί ότι οι γονείς που κακοποιούν, έχουν και οι ίδιοι κακοποιηθεί από τους δικούς τους γονείς επαναλαμβάνουν έτσι το ίδιο στη σχέση με τα παιδιά τους, μέσα από τους μηχανισμούς της ταύτισης με τον επιτιθέμενο.
2. Έλλειψη αυτοσεβασμού και χαμηλή αυτοεκτίμηση: Η αντίληψη ότι, σε μια δύσκολη κατάσταση, φταίνε όλοι, εκτός από τους ίδιους.

3. Απαιτητικότητα και εγωκεντρισμός: Έχουν παράλογες προσδοκίες, αφού περιμένουν τα παιδιά να τους δείξουν αγάπη και υποδειγματική συμπεριφορά από τη βρεφική ακόμα ηλικία τους, και απαιτούν από αυτά μια στάση δέους, υποταγής και ευγένειας.

4. Κοινωνική απομόνωση και αποξένωση: Οι άνθρωποι που ανήκουν σε αυτή την κατηγορία προτιμούν να ζουν σε σπίτια απομονωμένα από τον υπόλοιπο συνοικισμό.

5. Αλκοολισμός - ναρκωτικές ουσίες - ποινικό μητρώο: Έχει διαπιστωθεί από έρευνες (American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 2011; Redden, 2012) ότι το 40% των περιπτώσεων κακοποιημένων παιδιών συνδεόταν με τη χρήση αλκοόλ και άλλων ναρκωτικών ουσιών από τους θύτες.

6. Χαμηλή νοημοσύνη: Το νοητικό επίπεδο των γονιών, που ασκούν σωματική κακοποίηση στα παιδιά τους συχνά είναι οριακό και σε ορισμένες περιπτώσεις στο πλαίσιο της ελαφράς νοητικής στέρησης. Η κακοποίηση των παιδιών σε μια οικογένεια δεν είναι μεμονωμένη πράξη αλλά ένα συνολικό οικογενειακό πρόβλημα.

Εκτός από τους παραπάνω παράγοντες, υπάρχουν και κάποιοι άλλοι οι οποίοι πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη. Οι ερευνητές υποστηρίζουν ότι συνήθως υπάρχουν ορισμένα κοινά σημεία στα παιδιά που κακοποιούνται σωματικά, και κατέληξαν σε ορισμένες κατηγοριοποιήσεις (Χατζηφωτίου, 2008:89-90):

1. Παιδιά γεννημένα εκτός γάμου, τα οποία γίνονται αιτία για να παντρευτούν οι γονείς τους παρά τη θέλησή τους.
2. Παιδιά που έρχονται στον κόσμο από άλλο πατέρα, όχι από τον νόμιμο σύζυγο της μητέρας.
3. Παιδιά που δεν ανταποκρίνονται στις προσδοκίες των γονιών τους είτε από πλευράς απόδοσης στο σχολείο είτε από πλευράς συμπεριφοράς προς τους γονείς.

4. Δύσκολα παιδιά με αυξημένες ανάγκες για φροντίδα κινδυνεύουν περισσότερο να κακοποιηθούν, όπως και τα παιδιά με ειδικές ανάγκες, και, παιδιά με διαταραγμένο δεσμό με τη μητέρα τους.

Η καθημερινή εμπειρία αποδεικνύει ότι τόσο οι κοινωνικοί όσο και οι ψυχοπαθολογικοί παράγοντες δημιουργούν το πρόβλημα της κακοποίησης και παραμέλησης παιδιών και οι ειδικοί που χειρίζονται το θέμα αυτό στην καθημερινή τους πρακτική θα πρέπει να είναι ενήμεροι των δυναμικών που το περιβάλλον (Χατζηφωτίου, 2005).

Η κακοποίηση παιδιών σε μια οικογένεια δεν είναι μεμονωμένη πράξη, αλλά υποδηλώνει ένα γενικότερο οικογενειακό πρόβλημα. Τα τραύματα στο σώμα των παιδιών είναι το σύμπτωμα μιας δυσλειτουργικής οικογένειας, που λειτουργεί κάτω από μη ομαλές συνθήκες. Το πρωταρχικό καθήκον κάθε ειδικού είναι να αντιμετωπίσει τις κακώσεις που έχει υποστεί το παιδί. Η αδεξιότητά του ή άρνησή του να προχωρήσει στη διαγνωστική εκτίμηση της ψυχοπαθολογίας της οικογένειας και των συνθηκών ζωής της, μπορεί να οδηγήσει σε επανάληψη της κακοποίησης του παιδιού, με πιθανό αποτέλεσμα κάποια μόνιμη αναπηρία ή ακόμα και το θάνατο. Η σωματική κακοποίηση του παιδιού έχει μπει στις συνηθισμένες, καθημερινές διαγνώσεις των επαγγελματιών της υγείας και πρόνοιας και της ιατρικής, με κυρίαρχο αυτό της παιδιατρικής. Ωστόσο, αν θεωρήσουμε σωματική κακοποίηση μόνο τις περιπτώσεις που χρειάζονται ιατρική παρέμβαση, υπολογίζεται ότι περίπου 10% των παιδιών κάτω των 5 ετών είναι κακοποιημένα (Αγάθωνος-Γεωργοπούλου, 1991 :26).

3.5.1 ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

Τα διαγνωστικά χαρακτηριστικά της σωματικής κακοποίησης είναι: α) καθυστέρηση στην αναζήτηση βοήθειας, β) ιστορικό με ασάφειες, που δεν ταιριάζουν με την κλινική εικόνα ούτε με την εξελικτική φάση του παιδιού (π.χ. ένα βρέφος 2-3 μηνών δεν μπορεί να πέσει μόνο του από το κρεβάτι), γ) σωματικές βλάβες συχνά πολλαπλές και πολύμορφες (π.χ. κατάγματα και εκχυμώσεις), δ) ο τρόπος που οι γονείς μιλούν για το παιδί τους δείχνει απόρριψη: «δύσκολο», «γκρινιάρικο», ή δεν αναφέρονται ονομαστικά στο

συγκεκριμένο παιδί, σε αντίθεση ενδεχομένως με τα άλλα τους παιδιά, ε) το παιδί αναφέρει κακώσεις από τους γονείς του, στ) το παιδί δεν αντιδρά στον αποχωρισμό από τους γονείς, φαίνεται να προτιμά το νοσοκομείο από το σπίτι, ζ) το παιδί αποφεύγει τη σωματική επαφή με τους άλλους, φοράει ρούχα που καλύπτουν χέρια και πόδια, παρά το ζεστό καιρό, δείχνει επιθετικότητα προς τρίτους (Αγάθωνος-Γεωργοπούλου & Τσαγκάρη, 1999:15).

Πέρα όμως από τα συμπτώματα αυτά, υπάρχουν και κάποιες άλλες ενδείξεις που μπορεί να βάλουν σε υποψίες κυρίως τους ιατρούς ή κάποιο άλλο μέλος των ομάδων υποδοχής. Χρειάζεται να υποψιάζονται συστηματικά τη σωματική κακοποίηση όταν διαπιστώνουν τα εξής (Χατζηφωτίου, 2005:92):

- Ότι η εισαγωγή στο νοσοκομείο ή στα εξωτερικά ιατρεία γίνεται μετά από τραυματισμό, και ότι έχει παρέλθει μεγάλο χρονικό διάστημα μεταξύ τραυματισμού και εισαγωγής στο νοσοκομείο.
- Ότι οι γονείς αποδίδουν τον τραυματισμό σε τρίτο άτομο (π.χ. αδέρφια, παιδικός σταθμός ή σχολείο) ή και στο ίδιο το παιδί (π.χ. πτώση από το κρεβάτι του).
- Ότι οι γονείς αντιφάσκουν σχετικά με τις αιτίες τραυματισμού ή ότι τα δεδομένα των πληροφοριών και των ιατρικών διαπιστώσεων είναι αντιφατικά.
- Ότι έχουν γίνει και στο παρελθόν εισαγωγές στο νοσοκομείο για ανεξήγητους τραυματισμούς, ή ότι αναφέρεται «ανεξήγητος» θάνατος ή κακοποιήσεις άλλων παιδιών της οικογένειας.
- Ότι παρατηρούνται πολλοί τραυματισμοί ταυτόχρονα.
- Ότι παρατηρούνται πρόσφατες, ανεξήγητες αλλαγές συμπεριφοράς, που συνοδεύονται από περίεργη καχυποψία του θύματος όταν εξετάζεται ή ερωτάται από τον γιατρό.

Οι επιπτώσεις της σωματικής κακοποίησης είναι πολυδιάστατες. Κακοποιημένα παιδιά παρουσιάζουν ψυχολογικές δυσλειτουργίες, προβλήματα συμπεριφοράς, διαταραγμένη συναισθηματική, αντιληπτική και κοινωνική ανάπτυξη και σωματικές αναπηρίες (Χατζηφωτίου, 2005:93):

- Σοβαρά σωματικά, νευρολογικά, νοητικά και συναισθηματικά προβλήματα.
- Χαμηλό διανοητικό επίπεδο.
- Προβλήματα στη συναισθηματική ανάπτυξη, όπως χαμηλή αυτοεκτίμηση, χαμηλές ατομικές προσδοκίες, λίγοι φίλοι, καθυστέρηση στο λόγο.
- Προβλήματα στη συμπεριφορά, όπως επιθετικότητα προς συνομηλίκους, διαταραχές συμπεριφοράς στο σχολείο, επιθετική συμπεριφορά στο σπίτι (καταστροφικότητα, λεκτική και σωματική βία), νεανική παραβατικότητα (Άγάθωνος-Γεωργοπούλου, 1991 :25).

Συνοπτικά, η σωματική κακοποίηση, είναι η πιο εμφανής μορφή της παιδικής κακοποίησης. Πολλές μελέτες έχουν αποδείξει ότι η σωματική κακοποίηση επιφέρει σοβαρές επιπτώσεις στη σωματική, διανοητική, συναισθηματική και πνευματική ανάπτυξη του ατόμου και στην κοινωνική του προσαρμογή, ενώ μπορεί να επιφέρει θάνατο και μόνιμη αναπηρία.

3.6 ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ

Οι διαστάσεις του προβλήματος στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και σε πολλές Ευρωπαϊκές χώρες είναι γνωστές, αφού έχει διαπιστωθεί από έρευνες ότι εκατοντάδες χιλιάδες παιδιά κακοποιούνται σωματικά κάθε χρόνο. Στις ΗΠΑ, με βάση τις τελευταίες στατιστικές, οι επιβεβαιωμένες περιπτώσεις σωματικής κακοποίησης ανέρχονται γύρω στις 600.000 το χρόνο. Δέκα τοις εκατό (10%) αυτών των περιπτώσεων θεωρούνται ως πολύ σοβαρές και από 2.000 έως 5.000 παιδιά πεθαίνουν κάθε χρόνο. Στη Μεγάλη Βρετανία και στην Ιταλία οι περιπτώσεις κακοποίησης υπολογίζονται μέχρι και σε 16.000 το χρόνο, ενώ σε άλλες χώρες με μικρότερο πληθυσμό, όπως η Φιλανδία, η Σουηδία και η Δανία, η συχνότητα υπολογίζεται από 4.000 έως 5.000 περιπτώσεις (Μουζακίτης, 1993:93; Χατζηφωτίου, 2005).

Στην Ελλάδα, η πρώτη προσπάθεια συλλογής πληροφοριών για το θέμα έγινε από την κοινωνική υπηρεσία του Νοσοκομείου Παίδων «Αγία

Σοφία», και βασίζεται σε ακραίες περιπτώσεις κακοποίησης που έφτασαν στο νοσοκομείο. Γενικά οι έρευνες, που ήταν περιορισμένης εμβέλειας, περιορίζονταν στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Ένας τελευταίος υπολογισμός περιπτώσεων έγινε από το Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού το 1993 και τις προσδιορίζει γύρω στις 4.500 τον χρόνο. Το 1987, σύμφωνα με μελέτες του Ινστιτούτου Υγείας του Παιδιού, τα κακοποιημένα παιδιά μόνο στην περιοχή της Αθήνας ήταν περισσότερα από 4.000 το χρόνο. Από αυτά, περισσότερα από 100 πέθαιναν και 100 έμεναν σοβαρά ανάπηρα. Επίσης 1 στα 3 παιδιά κακοποιούνται από τους γονείς του μία φορά την εβδομάδα και 1 στα 6 μία φορά την ημέρα. Όταν οι ειδικοί προσπάθησαν να εκτιμήσουν το μέγεθος της κακοποίησης παιδιών στην τριετία 1984-1987, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι αριθμοί που προέκυψαν δεν ήταν αντιπροσωπευτικοί της πραγματικότητας. Συγκεκριμένα, εστάλη ένα ερωτηματολόγιο σε όλους τους παιδίατρος της Β. Ελλάδας, από τους οποίους απάντησε μόνο το 53%. Απ' αυτούς, μόνο το 28% ανέφερε «περιπτώσεις Κακοποίησης Παιδιού», που στο σύνολό τους ήταν 196. Στα αρχεία της Α' Παιδιατρικής Κλινικής, σε 2.000 εξωτερικούς ασθενείς, βρήκαν δώδεκα περιπτώσεις παιδικής κακοποίησης. Οι δάσκαλοι πέντε ειδικών σχολείων που ρωτήθηκαν, ανέφεραν τέσσερις περιπτώσεις μεταξύ των μαθητών τους. Τέλος, στις υποθέσεις του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου και Κακουργιοδικείου Θεσσαλονίκης υπήρξαν δύο περιπτώσεις σωματικής κακοποίησης (Χατζηφωτίου, 2005).

Στο πλαίσιο της σωματικής κακοποίησης του παιδιού εντάσσεται και η παιδική εργασία. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ε.Ε., το 1998 παγκοσμίως υπήρχαν περίπου 400 εκατομμύρια παιδιά ηλικίας 10-14 ετών που εργάζονταν - σαράντα φορές ο πληθυσμός της Ελλάδας, δηλαδή-, χωρίς να συμπεριλαμβάνονται τα κορίτσια που ασχολούνταν με δουλειές του σπιτιού. Μάλιστα τα 80 εκατομμύρια από τα παιδιά αυτά εργάζονται κάτω από επικίνδυνες συνθήκες. Τα περισσότερα εργαζόμενα παιδιά ζουν στην Ασία, και ακολουθούν η Αφρική και η Λατινική Αμερική. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια το φαινόμενο της παιδικής εργασίας βρίσκεται σε έξαρση τόσο στις πλούσιες χώρες της Ευρώπης, όσο και στις ΗΠΑ. Στην Ευρώπη συγκεκριμένα εργάζονται 5 εκατομμύρια παιδιά (Χατζηφωτίου, 2005).

3.7 ΣΥΝΔΕΣΗ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ ΜΕ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ

Σε κάποιες περιπτώσεις η φυσική τιμωρία μπορεί να καταλήξει σε επίθεση, ακόμα και σε κακοποίηση, ιδιαίτερα όταν δίνεται σ' ένα παιδί με θυμό. Ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα της χρήσης της σωματικής τιμωρίας είναι ότι μπορεί να αγγίξει τα όρια της κακομεταχείρισης του παιδιού. Αν ο γονιός επιτύχει άμεσα τους στόχους του χρησιμοποιώντας τη σωματική τιμωρία αυτό επιδρά ενισχυτικά για τον ίδιο και οδηγεί στη συχνή επανάληψη της με αυξητική τάση στην έντασή της σε κάθε περίπτωση που ο γονιός αντιτίθεται στη συμπεριφορά του παιδιού. Ως αποτέλεσμα το παιδί αποφεύγει συστηματικά το γονιό (αλλά όχι απαραίτητα την ανεπιθύμητη συμπεριφορά). Ως εκ τούτου οι πιθανότητες εγκαθίδρυσης επικοινωνίας ανάμεσα στο παιδί και το γονιό μειώνονται δημιουργώντας τεράστια κενά στη σχέση τους. Οι γονείς έχουν συνεχώς λιγότερες ευκαιρίες να παρέχουν στο παιδί κάποιες θετικές εμπειρίες και η σχέση τους διαταράσσεται. Το παιδί επιδεικνύει όλο και λιγότερη ετοιμότητα να ανταποκριθεί στις προτροπές και υποδείξεις του γονιού του και αρχίζει ένας φαύλος κύκλος. Το παιδί δεν υπακούει καθόλου και άρα ο γονιός βρίσκει ως μόνο αποτελεσματικό μέσο τη χρήση σωματικών ποινών. Σταδιακά αναγκάζεται να αυξάνει την έντασή τους - επειδή το παιδί τις συνηθίζει - με αποτέλεσμα τα ποινικά μέτρα να κλιμακώνονται και να καταλήγουν ακόμη και σε κακοποίηση του παιδιού (Δημητρίου – Χατζηγεοφύτου, 2001).

Ακόμα και σήμερα, η καθημερινή ζωή δίνει άπειρα παραδείγματα γονέων οι οποίοι εφαρμόζουν τη σωματική βία και τον καταναγκασμό ως μέσα συμμόρφωσης των παιδιών τους. Όταν ωστόσο γίνεται αναφορά σε κακοποίηση, δεν νοείται το χαστούκι ή το χτύπημα «στα μαλακά», που πολλοί γονείς χρησιμοποιούν ως τρόπο τιμωρίας ή ως μέσο σωφρονισμού, αλλά για βαρύτερες σωματικές κακώσεις του παιδιού, που προκαλούνται από επίμονα και αλληπάλληλα χτυπήματα, κάψιμο με τσιγάρο, καυτό σίδερο, κάθισμα πάνω σε σόμπα, αιχμηρά αντικείμενα, πέταγμα με δύναμη στο πάτωμα, στον τοίχο ή κρεβάτι, δυνατά χτυπήματα στο κεφάλι κ.ά (Τσιάντης και Μανωλόπουλος, 1986:381).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΝΟΜΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

Ο νόμος 3.5000/2006 ψηφίστηκε στις 27/11/2006 και τέθηκε σε ισχύ στις 27/11/2007. Η αντιμετώπιση – καταπολέμηση της βίας εναντίον γυναικών και παιδιών στο εσωτερικό της οικογένειας, αποτελεί τους κύριους στόχους αυτού του νόμου. Ο νόμος αυτός φιλοδοξεί να καλύψει τα κενά των υπαρχόντων διατάξεων. Μέλημα κυρίαρχο του συγκεκριμένου νόμου είναι η λεγόμενη «έμφυλη εγληματικότητα». (Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, 2011: <http://www.ministryofjustice.gr>). Τα τελευταία χρόνια σημειώνεται διεθνώς μια στροφή σε σχέση με την επέμβαση του ποινικού νομοθέτη στα θέματα της οικογενειακής ζωής. Αναγνωρίζεται δηλαδή ότι η προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων βαρύνει σε σημαντικά μεγαλύτερο βαθμό την προστασία οποιασδήποτε άλλης κατεστημένης κοινωνικής νοοτροπίας ή πρακτικής (Μηλιώνη, 2008:103-148).

Ο νόμος αυτός φιλοδοξεί να συστρατεύσει όλους τους φορείς της Πολιτείας σε μια προσπάθεια να αντιμετωπισθούν αυστηρά και αποφασιστικά τα ακραία φαινόμενα αυταρχισμού και αυθαιρεσίας μέσα στην ελληνική οικογένεια και να προστατευθούν αποτελεσματικά τα θύματα της ενδοοικογενειακής κακοποίησης (Μηλιώνη, 2008).

Αναλυτικότερα βασικές επιδιώξεις του νόμου είναι : α) η περιφρούρηση της σωματικής ακεραιότητας, της ελευθερίας, της αξιοπρέπειας και της αυτοδιάθεσης του ατόμου εντός των οικογενειακών τειχών β) η προστασία της σωματικής αλλά και της ψυχικής υγείας του παιδιού γ) η οριοθέτηση ενός υγιούς οικογενειακού περιβάλλοντος (Μηλιώνη, 2008).

Ο σχεδιασμός του νόμου αποσκοπεί, να απαξιώσει κάθε μορφή βίας που ασκείται μέσα στην οικογένεια. Η οικογένεια δεν μπορεί να είναι ο τόπος όπου καταπατά κανείς ελεύθερα, ακώλυτα και ατιμώρητα κάθε ανθρώπινη ελευθερία, συνταγματικά κατοχυρωμένη. Επιπλέον αποσκοπεί να τονώσει την πρόληψη της σωματικής κακοποίησης κατά των παιδιών, ενισχύοντας την νομική θέση των θυμάτων και κατ' επέκταση την κοινωνική συνοχή της

οικογένειας (Μηλιώνη, 2008; Πρακτικά επιμορφωτικής ημερίδας 28/06/2007, 2008).

Ο συγκεκριμένος νόμος επιφέρει κάποιες νέες πολύ σημαντικές τομές. Για πρώτη φορά, αποδοκιμάζεται ρητά η σωματική βία σε βάρος ανηλίκων ως μέσο σωφρονισμού στο πλαίσιο της ανατροφής τους. Στο νόμο ορίζεται ρητά ότι η άσκηση σωματικής βίας στα παιδιά μπορεί να οδηγήσει στην ολική ή μερική αφαίρεση από τον γονέα της γονικής μέριμνας. Η Ελλάδα εναρμονίζεται έτσι με τις συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Επιτροπής του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού, καθώς και με τη δημόσια θέση του Συνηγόρου του Πολίτη. Βάσει των Δικαιωμάτων του Παιδιού, το παιδί οφείλει να προστατεύεται από κάθε μορφή βίας, προσβολής ή βιαιοπραγιών σωματικών ή πνευματικών, εγκατάλειψης ή παραμέλησης, κακής μεταχείρισης ή εκμετάλλευσης, συμπεριλαμβανόμενης της σεξουαλικής βίας, κατά το χρόνο που βρίσκεται υπό την επιμέλεια των γονιών του ή του ενός από τους δύο, του ή των νομίμων εκπροσώπων του ή οποιουδήποτε άλλου προσώπου στο οποίο το έχουν εμπιστευθεί (Unicef, 2012).

Για πρώτη φορά, η σωματική κακοποίηση τιμωρείται ως αυτεπαγγέλτως διωκόμενο έγκλημα. Για την αποτελεσματικότερη προστασία των θυμάτων ορίζεται επιπλέον ότι στα εγκλήματα αυτά θα εφαρμόζεται εφεξής υποχρεωτικά η διαδικασία των επ' αυτοφώρω καταλαμβανόμενων εγκλημάτων. Για πρώτη φορά, διευρύνεται η έννοια του θύματος (και αντίστοιχα η έννοια του κατά το Αστικό Δίκαιο παθόντος), αφού αναγνωρίζεται ευθέως ότι το θύμα δεν είναι μόνο δέκτης της βίας, αλλά ότι η συμπεριφορά αυτή έχει σοβαρές επιπτώσεις και στον ψυχικό κόσμο του ανηλίκου που είναι μάρτυρας της βίας. Με τον νέο νόμο θεσπίζονται νέες εγκληματικές συμπεριφορές, που μέχρι σήμερα δεν θεωρούνταν αξιόποινες πράξεις σε ενδοοικογενειακό επίπεδο (Μηλιώνη, 2008:103-148).

Προβλέπεται, επίσης, η δυνατότητα επιβολής από το δικαστήριο συγκεκριμένων περιοριστικών όρων (π.χ. απομάκρυνση του υπαιτίου από την οικογενειακή κατοικία, απαγόρευση προσέγγισης στον χώρο κατοικίας ή εργασίας του θύματος κ.α.) με σκοπό την άμεση προστασία του θύματος και των άλλων μελών της οικογένειας από τον γονέα που κακοποιεί. Απαγορεύεται (θεσπίζεται μάλιστα και σχετικό ποινικό αδίκημα) η

δημοσιοποίηση των στοιχείων του δράστη και του θύματος κατά το στάδιο της προδικασίας, ώστε να αποτραπεί ο στιγματισμός της οικογένειας (και ιδιαίτερα των παιδιών) στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Προβλέπεται η αναστολή της έναρξης του χρόνου παραγραφής των αδικημάτων ενδοοικογενειακής βίας σε βάρος ανηλίκου, έτσι ώστε να αποτρέπεται το ενδεχόμενο ατιμωρησίας του δράστη. Με τον τρόπο αυτό, ο χρόνος παραγραφής θα ξεκινά από την ενηλικίωση του θύματος. Επιτρέπεται η υπέρ του ανηλίκου μη αυτοπρόσωπη κατάθεσή του ως μάρτυρος στο ακροατήριο (Μηλιώνη, 2008).

Σύμφωνα με το Ν. 3500/06 θεσπίζεται η ανωμοτί εξέταση των μελών της οικογένειας ως μαρτύρων στην ποινική δίκη. Παρέχεται ακόμη η απαλλαγή του θύματος ενδοοικογενειακής βίας από τα δικαστικά έξοδα, για τις άμεσα απαιτούμενες νομικές διαδικασίες, εφόσον το θύμα βρίσκεται σε αδυναμία να κινήσει τις προβλεπόμενες διαδικασίες για την προστασία του (Πρακτικά επιμορφωτικής ημερίδας 28/06/2007, 2008).

Τέλος με τα άρθρα του Ν. 3500/06, 11, 12 και 13 θεσπίζεται ένας νέος θεσμός, ο θεσμός της ποινικής διαμεσολάβησης. Ο συγκεκριμένος θεσμός θεσμοθετήθηκε σε συμμόρφωση της χώρας προς την απόφαση-πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις 15.3.2001, σχετικά με το καθεστώς των θυμάτων σε ποινικές διαδικασίες, το 10 άρθρο της οποίας επέβαλλε στα κράτη-μέλη την προώθηση της διαμεσολάβησης σε ποινικές υποθέσεις το αργότερο μέχρι τις 22.3.2006 (Μηλιώνη, 2008; Πρακτικά επιμορφωτικής ημερίδας 28/06/2007, 2008).

Η διαμεσολάβηση είναι ένας εναλλακτικός τρόπος επίλυσης διαφορών και διεξάγεται με τη συνδρομή ενός τρίτου αντικειμενικού προσώπου, του Διαμεσολαβητή, ο οποίος προσπαθεί να οδηγήσει τα μέρη στην επίτευξη συμφωνίας. Στη διαμεσολάβηση συμμετέχουν, ο διαμεσολαβητής -ο οποίος ορίζεται από τα μέρη- τα μέρη και οι πληρεξούσιοι δικηγόροι αυτών. Η διαμεσολάβηση είναι μια καθαρά εθελοντική διαδικασία, τα μέρη προσέρχονται με τη θέλησή τους και μπορούν να αποχωρήσουν σε κάθε στάδιο αυτής. Η διαδικασία διεξάγεται μέσα από εμπιστευτικές συνομιλίες και διαπραγματεύσεις με τη βοήθεια του διαμεσολαβητή, ο οποίος πρέπει να είναι εξειδικευμένος και αμερόληπτος. Η ευελιξία και η αμεσότητα του χαρακτήρα

της διαμεσολάβησης, επιτρέπουν στα μέρη να επικεντρωθούν στην ουσία της διαφοράς. Δίδεται δε, ιδιαίτερη βαρύτητα, στην προσωπικότητα, τις ανάγκες και τα συμφέροντα των μερών.

Ο θεσμός της ποινικής διαμεσολάβησης αποβλέπει στην αποφυγή της κοινωνικής έκθεσης των οικογενειών ενώπιον των δικαστηρίων και στην διατήρηση του θεσμού της οικογένειας δίνοντας μια δεύτερη ευκαιρία στο θύτη. Μέσω της θεραπευτικής διαδικασίας καλούνται τόσο ο θύτης όσο και το θύμα να επαναπροσδιορίσουν τη σχέση τους και να εξετάσουν τους λόγους που οδήγησαν το θύτη να εκδηλώσει αυτή τη συμπεριφορά (Δήμου, 2012).

Ο θεσμός της ποινικής διαμεσολάβησης εφαρμόζεται μόνο στα πλημμελήματα ενδοοικογενειακής βίας και όχι στα κακουργήματα, ενώ η διαδικασία αυτή δεν εφαρμόζεται εάν ο φερόμενος ως δράστης της πράξης της ενδοοικογενειακής βίας είναι επίτροπος, δικαστικός συμπαραστάτης ή ανάδοχος γονέας του ανήλικου παθόντα (Μηλιώνη, 2008).

Αφετηρία της διαδικασίας της ποινικής διαμεσολάβησης είναι, είτε η έναρξη της προκαταρκτικής εξέτασης μετά από έγκληση του παθόντα, είτε η καταγγελία τρίτου, είτε η κίνηση της διαδικασίας του αυτοφώρου. Πρώτη ενέργεια του εισαγγελέα καθίσταται η διερεύνηση της δυνατότητας ποινικής διαμεσολάβησης. Αρχικά πρέπει να εξασφαλιστεί ότι ποινική διαδικασία θα ακολουθείται σύμφωνα με τις ισχύουσες διατάξεις. Αν επέλθει συμφωνία, ο εισαγγελέας με διάταξή του, εναντίον της οποίας δε χωρεί προσφυγή, θέτει τη δικογραφία σε ειδικό αρχείο της εισαγγελίας. Η διάταξη αυτή καταχωρίζεται σε ειδική μερίδα στο δελτίο ποινικού μητρώου και τηρείται για χρονικό διάστημα ίσο προς τον οριζόμενο από το νόμο χρόνο παραγραφής του οικείου εγκλήματος (Μηλιώνη, 2008). Εάν ο ενδιαφερόμενος συμμορφωθεί προς το αποτέλεσμα της διαμεσολάβησης, εξαλείφεται η ποινική αξίωση της πολιτείας για τη φερόμενη ως τελεσθείσα αξιόποινη πράξη, ενώ μέχρι την ολοκλήρωση της διαδικασίας της ποινικής διαμεσολάβησης αναστέλλεται η παραγραφή της πράξης (Μπεχλιβάνη, 2007; Μηλιώνη, 2008).

Βασική προϋπόθεση για την έναρξη της παραπάνω διαδικασίας αποτελεί ο δράστης να υποσχεθεί πως δε θα τελήσει στο μέλλον οποιαδήποτε πράξη ενδοοικογενειακής βίας και ότι σε περίπτωση συνοίκησης, δέχεται να

μείνει εκτός οικογενειακής κατοικίας για εύλογο χρονικό διάστημα. Απαιτείται επίσης να άρει ή να αποκαταστήσει εφόσον είναι δυνατόν τις συνέπειες που προκλήθηκαν από την πράξη και να καταβάλει εύλογη χρηματική ικανοποίηση στον παθόντα (Μηλιώνη, 2008).

Τέλος μια επίσης προϋπόθεση του Ν. 3500/06, είναι ο δράστης να παρακολουθεί ειδικό συμβουλευτικό-θεραπευτικό πρόγραμμα για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας σε δημόσιο φορέα σε όποιο τόπο και για όσο χρονικό διάστημα κρίνεται αναγκαίο από τους αρμόδιους θεραπευτές (Μπεχλιβάνη, 2007).

Σε κάθε περίπτωση ο θεσμός της ποινικής διαμεσολάβησης θεωρείται θεσμός πρωτοποριακός, ιδίως αναφορικά με το αίτημα για άμεση ικανοποίηση του θύματος, επιτάχυνση της απονομής ποινικής δικαιοσύνης και την προώθηση θεσμικών διαλογικών δομών στην έννομη τάξη (Μπεχλιβάνη, 2007).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

5.1 ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Η ποσοτική έρευνα είναι βασισμένη σε αριθμητικά στοιχεία και παρέχει στατιστικές πληροφορίες. Η ποσοτική έρευνα παρέχει τα στοιχεία που μπορούν να σχεδιαστούν, και να εκφραστούν με αριθμητικούς όρους. Στην ποσοτική έρευνα χρησιμοποιούνται στατιστικά μοντέλα για να αναλυθούν τα αποτελέσματα της (Δημητρόπουλος, 2004).

Η χρήση της ποσοτικής έρευνας στην παρούσα μελέτη έχει στόχο τη διερεύνηση και την καταγραφή των απόψεων των φοιτητών Νοσηλευτικής και Κοινωνικής Εργασίας του ΤΕΙ Κρήτης, αναφορικά με τη χρήση σωματικής τιμωρίας από τους γονείς, ως μέσο διαπαιδαγώγησης των παιδιών τους.

Η παρούσα έρευνα κατατάσσεται στις περιγραφικές, με τη χρήση του ερωτηματολογίου, δεδομένου ότι επιθυμούμε να αποτυπώσουμε τα χαρακτηριστικά μιας δεδομένης κατάστασης (Δημητρόπουλος, 2004). Οι περιγραφικές έρευνες έχουν ως σκοπό τον προσδιορισμό και την εκτίμηση των χαρακτηριστικών μιας δεδομένης κατάστασης. Για την επιτυχία των ερευνών αυτών απαιτείται (Δημητρόπουλος, 2004):

- προσοχή για τυχόν μεροληψία.
- να είναι περισσότερο οργανωμένες, προδιαγραμμένες και σχεδιασμένες

5.2 ΜΕΘΟΔΟΣ ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΗΨΙΑΣ

Ο πληθυσμός της παρούσης έρευνας (δυνητικοί ερωτώμενοι κατάλληλοι για συμμετοχή), αποτελούνταν από όλους τους φοιτητές των τμημάτων Νοσηλευτικής και Κοινωνικής Εργασίας του ΤΕΙ Κρήτης.

Στην παρούσα έρευνα το πλαίσιο δείγματος (κατάλογοι που περιλαμβάνουν όλους τους δυνητικούς ερωτώμενους από όπου θα επιλεγεί το δείγμα) αποτέλεσαν οι λίστες των ονομάτων των φοιτητών των δύο τμημάτων του ΤΕΙ Κρήτης.

Η μονάδα δειγματοληψίας (βασική μονάδα που περιέχει τα στοιχεία του πληθυσμού απ' όπου θα ληφθεί το δείγμα) στην παρούσα έρευνα ήταν το ΤΕΙ Κρήτης.

Οι σπουδάστριες της παρούσας μελέτης ήρθαν σε επαφή με 173 φοιτητές των τμημάτων Νοσηλευτικής και Κοινωνικής Εργασίας του ΤΕΙ Κρήτης. Πιο συγκεκριμένα, ζητήθηκε η συμμετοχή από τους φοιτητές που βρίσκονταν στο προαύλιο χώρο του ΤΕΙ Κρήτης και στη φοιτητική λέσχη, ενημερώθηκαν για την έρευνα και στη συνέχεια συμπληρώσαν το ερωτηματολόγιο. Διανεμήθηκαν 173 ερωτηματολόγια σε διάστημα 15 ημερών. Από αυτά, 150 ερωτηματολόγια συμπληρώθηκαν, που αποτέλεσαν και το δείγμα της έρευνας.

5.3 ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Το ερωτηματολόγιο είναι ένα ειδικό έντυπο που περιλαμβάνει συνήθως τυποποιημένες ερωτήσεις για τη συλλογή συγκεκριμένων στοιχείων. Αποτελεί την πιο δημοφιλή μέθοδο συλλογής πρωτογενών στοιχείων.

Η σύνταξη του ερωτηματολογίου είναι ένας από του σημαντικότερους παράγοντες που επηρεάζουν την ποιότητα των στοιχείων που θα συλλεχθούν. Υπάρχει συγκεκριμένη διαδικασία που περιγράφεται παρακάτω για να πάρει το ερωτηματολόγιο την τελική του μορφή (Mc Daniel & Gates, 1995).

Συγκεκριμένα στο πρώτο στάδιο ανάπτυξης ερωτηματολογίου, καθορίζονται κάποιες προκαταρκτικές αποφάσεις, αναφορικά με τις πληροφορίες που πρέπει να συλλεχθούν, με τα άτομα από τα οποία θα συλλεχθούν αλλά και με τη μέθοδο που θα χρησιμοποιηθεί προκειμένου να συλλεχθούν. Στην παρούσα έρευνα συλλέχθηκαν πληροφορίες αναφορικά με τη χρήση σωματικής τιμωρίας από τους γονείς, ως μέσο διαπαιδαγώγησης των παιδιών τους, από τους φοιτητές της Νοσηλευτικής και Κοινωνικής Εργασίας του ΤΕΙ Κρήτης. Στο δεύτερο στάδιο ανάπτυξης ερωτηματολογίου, καθορίστηκε το περιεχόμενο των ερωτήσεων και συγκεκριμένα εξετάστηκε αν μια ερώτηση είναι αναγκαία, ικανοποιητική και επαρκής, ώστε να δώσει τις απαιτούμενες πληροφορίες. Το περιεχόμενο των ερωτήσεων, βασίστηκε στη βιβλιογραφική ανασκόπηση του θεωρητικού μέρους της μελέτης. Συγκεκριμένα από το περιεχόμενο κάθε ενότητας, οι σπουδάστριες δημιούργησαν όσες ερωτήσεις ήταν δυνατό, ώστε στο τέλος να μπορέσουν να κάνουν τη σύνδεση ανάμεσα στα δικά τους αποτελέσματα και τις απόψεις των θεωρητικών, που μελέτησαν. Στο τρίτο στάδιο αποφασίστηκε ο τρόπος διατύπωσης των ερωτήσεων, ο οποίος είναι κατανοητός και σαφής, ώστε να μη γεννηθούν απορίες στους ερωτώμενους και να μην υπάρξει παρανόηση σε κάποια ερώτηση. Στο τέταρτο στάδιο, καθορίστηκε ο τύπος των ερωτήσεων. Οι ερωτήσεις της παρούσης έρευνας, είναι ανοικτού και κλειστού τύπου. Συγκεκριμένα το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει 5 ερωτήσεις ανοικτού τύπου και 13 ερωτήσεις κλειστού τύπου. Στη συνέχεια καθορίστηκε η σειρά των ερωτήσεων. Το παρόν ερωτηματολόγιο ξεκινά με κάποιες ερωτήσεις γενικού περιεχομένου για να συλλεχθούν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος και στη συνέχεια προχωρά στις πιο ειδικές ερωτήσεις. Στο τελευταίο στάδιο ανάπτυξης του ερωτηματολογίου, καθορίστηκε η εμφάνισή του, ώστε αυτό να είναι επαγγελματικό, με σωστή στοίχιση των ερωτήσεων, σωστή γραμματοσειρά κ.λπ. Συγκεκριμένα οι σπουδάστριες, στην αρχή του ερωτηματολογίου, παρέθεσαν ένα εισαγωγικό σημείωμα, στο οποίο ανέφερε το σκοπό της έρευνας, αλλά και τη σημαντικότητα οι ερωτώμενοι να απαντήσουν με ειλικρίνεια. Χρησιμοποίησαν επαγγελματική γραμματοσειρά (Arial 12) και πλήρη στοίχιση των ερωτήσεων. Για τις ερωτήσεις κλειστού τύπου, κατασκεύασαν μέσω του word επαγγελματικούς πίνακες με βάση την κλίμακα Likert ενώ για τις ερωτήσεις ανοικτού τύπου παρείχαν αρκετό χώρο,

ώστε οι ερωτώμενοι να παραθέσουν με σαφήνεια και χωρίς πλατειασμούς, τις απόψεις τους.

Πιο συγκεκριμένα, το ερωτηματολόγιο της παρούσης έρευνας αποτελείται από δύο μέρη. Το πρώτο μέρος αφορά στα δημογραφικά στοιχεία των ερωτώμενων και περιλαμβάνει 6 ερωτήσεις, 3 κλειστού τύπου και 3 ανοιχτού. Οι πληροφορίες που συλλέγει αφορούν στο φύλο των ερωτώμενων, την ηλικία τους, τη σχολή, το έτος φοίτησης, το μορφωτικό επίπεδο των γονιών τους και τον τόπο κατοικίας τους. Το δεύτερο μέρος, αφορά σε πληροφορίες αναφορικά με τη χρήση σωματικής τιμωρίας από τους γονείς, ως μέσο διαπαιδαγώγησης των παιδιών τους. Αποτελείται συνολικά από 12 ερωτήσεις, 2 ανοικτού τύπου και 10 κλειστού. Συγκεκριμένα η ερώτηση 1 αφορά στις κατάλληλες μεθόδους διαμόρφωσης της συμπεριφοράς ενός παιδιού. Οι ερωτήσεις 2-4 αφορούν στη σωματική τιμωρία ως μέθοδο διαμόρφωσης της συμπεριφοράς. Οι ερωτήσεις 5-6 και 8-9 αφορούν στις συνέπειες της σωματικής τιμωρίας. Οι ερωτήσεις 7 και 10 αποσκοπούν να διερευνήσουν από τι επηρεάζεται η χρήση της σωματικής τιμωρίας. Τέλος οι ερωτήσεις ανοικτού τύπου 11 και 12 αποσκοπούν να διερευνήσουν τις απόψεις των φοιτητών για το ποιες συμπεριφορές θεωρούνται συμπεριφορές σωματικής τιμωρίας, αλλά και ποιες συμπεριφορές διαμορφώνουν πιο εύκολα της συμπεριφορά ενός παιδιού, αντίστοιχα.

Οι ερωτήσεις κλειστού τύπου, είναι διατυπωμένες με τη 5βάθμια κλίμακα likert, βάσει της οποίας ζητείται στους ερωτώμενους να βαθμολογήσουν προτάσεις από το 1 έως το 5 ως εξής:α) 1 (περισσότερο κατάλληλη), 5 (ποτέ κατάλληλη) ή β) 1 (περισσότερο), 5 (ποτέ) ή γ) Πάντα, έως ποτέ.

Η ανάλυση του ερωτηματολογίου, πραγματοποιήθηκε στο στατιστικό πρόγραμμα του SPSS, χρησιμοποιώντας τα στατιστικά στοιχεία της μέγιστης τιμής, τους μέσους όρους και τις τυπικές αποκλίσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

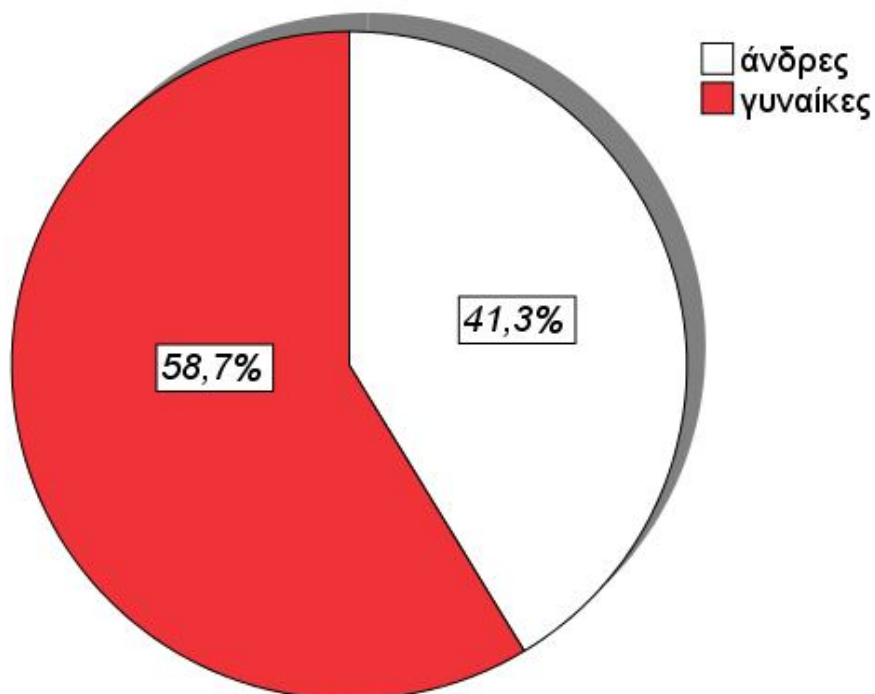
ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Στην παρούσα στατιστική ανάλυση, που είχε ως στόχο τη μελέτη και την καταγραφή των απόψεων των φοιτητών και φοιτητριών Νοσηλευτικής και Κοινωνικής Εργασίας του ΤΕΙ Κρήτης αναφορικά με τη σωματική τιμωρία ως μέσο διαπαιδαγώγησης, βρέθηκαν τα εξής αποτελέσματα. Συνολικά 150 φοιτητές έλαβαν μέρος, όλοι φοιτητές των τμημάτων Νοσηλευτικής και Κοινωνικής Εργασίας του ΤΕΙ Κρήτης (N=150)*.

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Όπως φαίνεται στο Γράφημα 1, οι περισσότεροι ερωτηθέντες ήταν γυναίκες (59%, N=88), ενώ οι άνδρες αποτελούσαν το 41% (N=62).

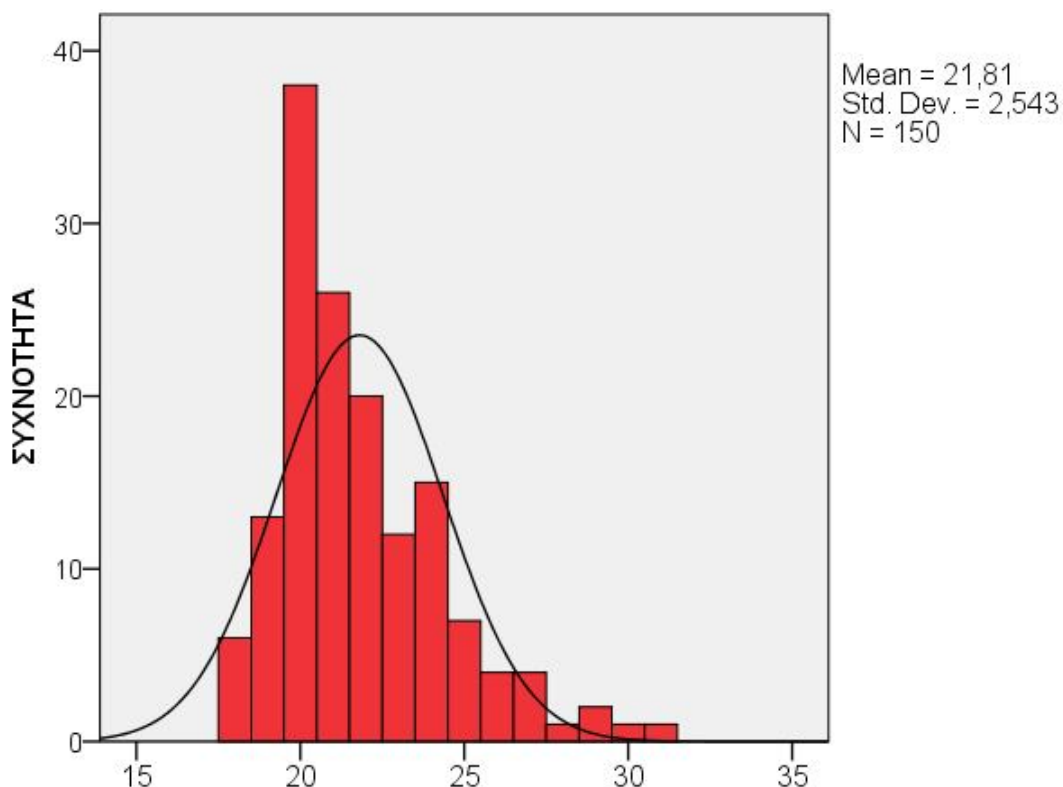
ΓΡΑΦΗΜΑ 1. ΦΥΛΟ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ.

* όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο της μεθοδολογίας διανεμήθηκαν 173 ερωτηματολόγια σε διάστημα 15 ημερών. Από αυτά, 150 ερωτηματολόγια συμπληρώθηκαν, που αποτέλεσαν και το δείγμα της έρευνας

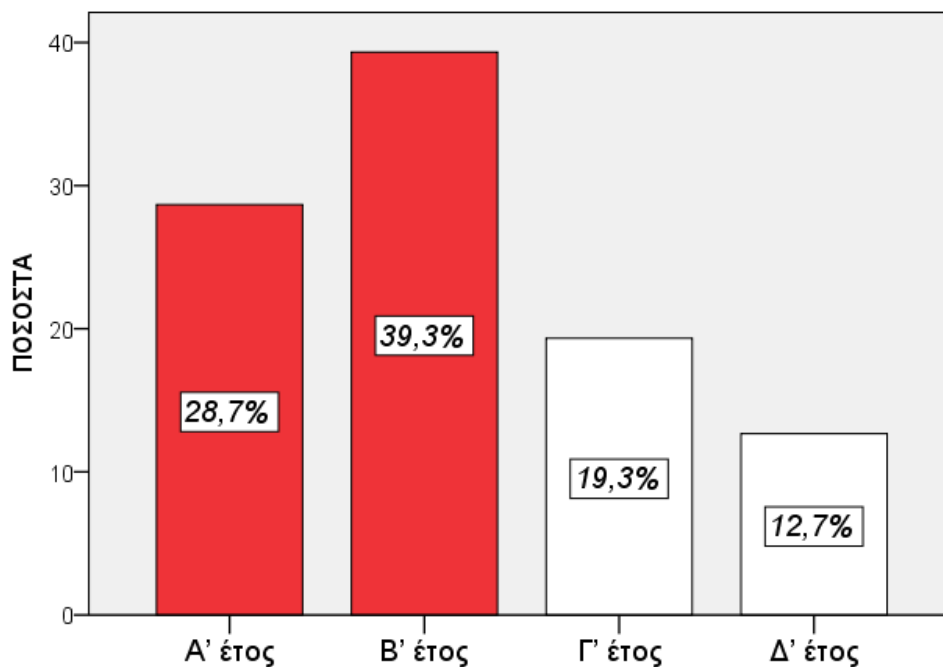
Οι ηλικίες των μελών του δείγματος κυμαίνονταν από τα 18 έως τα 31 έτη, με μέσο όρο τα 21,8 έτη και τυπική απόκλιση 2,543. Το ραβδόγραμμα που ακολουθεί απεικονίζει τις τιμές των ηλικιών με τη γραμμή κανονικότητας. Σε αυτό, παρατηρούμε ότι τα δεδομένα ακολουθούν σε μεγάλο βαθμό μία κανονική κατανομή ηλικιών. Μεγάλο ποσοστό του δείγματος ήταν από 20 έως 22 ετών.

ΓΡΑΦΗΜΑ 2. ΗΛΙΚΙΕΣ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ.

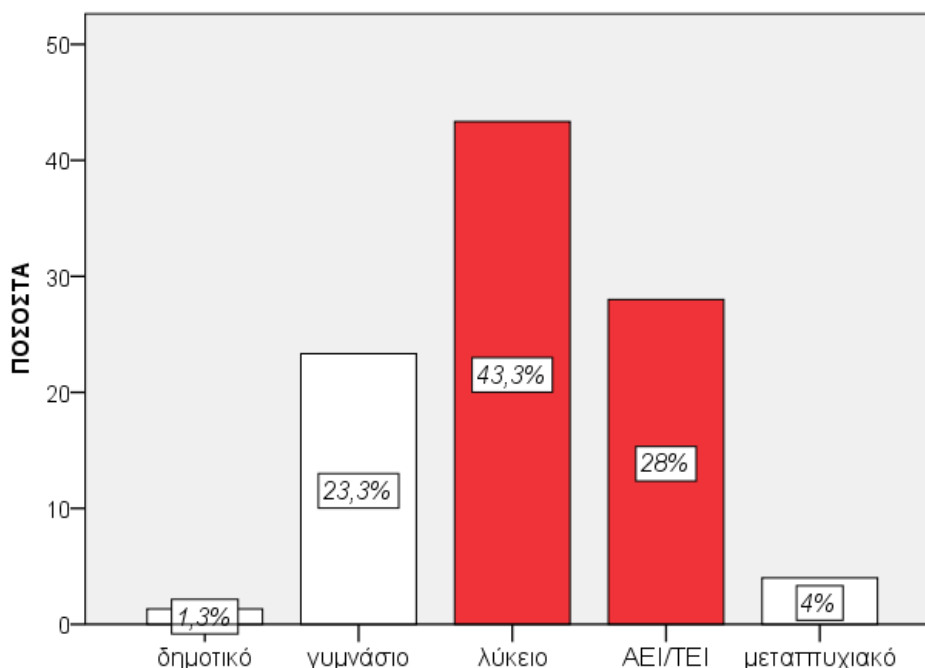
Συνολικά το 68% των ερωτηθέντων φοιτούσαν στο πρώτο (29%, N=43) και το δεύτερο (39%, N=59) έτος της σχολής νοσηλευτικής. Το Γράφημα 3 της επόμενης σελίδας παρουσιάζει τα εν λόγω ποσοστά.

ΓΡΑΦΗΜΑ 3. ΕΤΟΣ ΦΟΙΤΗΣΗΣ.

Όσον αφορά στο μορφωτικό επίπεδο των γονέων, το 75% διέθεταν τουλάχιστον απολυτήριο λυκείου (N=113), με το 28% να είναι απόφοιτοι ΑΕΙ/ΤΕΙ και το 4% να διαθέτουν μεταπτυχιακό (Γράφημα 4).

ΓΡΑΦΗΜΑ 4. ΜΟΡΦΩΣΗ ΓΟΝΕΩΝ.

ΚΥΡΙΩΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Παρακάτω παρουσιάζονται οι μέσοι όροι, το εύρος των απαντήσεων και οι τυπικές αποκλίσεις, όπως προέκυψαν από τις απαντήσεις των ερωτώμενων στο δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου. Οι αναλυτικές συχνότητες και ποσοστά ανά ερώτημα παρατίθενται στο Παράρτημα 2.

Απόψεις αναφορικά με την κατάλληλη μέθοδο διαμόρφωσης συμπεριφοράς παιδιών

Το ερώτημα 1, «Ποιες από τις παρακάτω μεθόδους διαμόρφωσης συμπεριφοράς παιδιών θεωρείτε περισσότερο κατάλληλη;» είχε δέκα υποερωτήματα. Οι απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα παρουσιάζονται στον Πίνακα 1. Όλοι οι ερωτηθέντες απάντησαν σε όλα τα υποερωτήματα εκτός από τα υποερωτήματα 1.3 και 1.4, όπου ένα άτομο δεν απάντησε. Η ελάχιστη τιμή ήταν παντού 1 («πολύ»), εκτός από τα υποερωτήματα 1.2 και 1.6, όπου ήταν 2 («αρκετά»).

**ΠΙΝΑΚΑΣ 1. ΘΕΩΡΟΥΜΕΝΗ ΚΑΤΑΛΛΗΛΟΤΗΤΑ ΜΕΘΟΔΩΝ
ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ.**

	Μέγιστη τιμή	Μέσοι όροι	Τυπικές αποκλίσεις
Er1.8 Στοργή	1	1,00	,000
Er1.5 Ηθικές αμοιβές (επιβράβευση, χαμόγελο)	4	1,64	,762
Er1.7 Έπαινος	5	1,77	,868
Er1.1 Στέρση προνομίων	5	1,87	,872
Er1.9 Ενίσχυση της επιθυμητής συμπεριφοράς	4	1,95	,703
Er1.10 Δε δίνεται σημασία στην ανεπιθύμητη συμπεριφορά	5	2,08	1,033
Er1.3 Απομόνωση στο δωμάτιο	5	2,38	,920
Er1.4 Υλικές αμοιβές	5	2,50	,970
Er1.6 Φωνές	5	4,03	,781
Er1.2 Σωματική τιμωρία	5	4,04	,722

Παρατηρούμε ότι το δείγμα θεωρεί ότι η στοργή είναι μακράν η καταλληλότερη μέθοδος διαμόρφωσης συμπεριφοράς, αφού όλοι ανεξαιρέτως οι φοιτητές θεωρούσαν ότι είναι η περισσότερο κατάλληλη (Μ.Ο.=1, ελάχιστη και μέγιστη τιμή 1). Έξι ακόμα συμπεριφορές θεωρήθηκαν ως «αρκετά κατάλληλες» - οι ηθικές αμοιβές (επιβράβευση, χαμόγελο) με Μ.Ο. 1,64, ο έπαινος (Μ.Ο.=1,77), η στέρση προνομίων (Μ.Ο.=1,87), και έπειτα η ενίσχυση της επιθυμητής συμπεριφοράς (Μ.Ο.= 1,95), η μη-σημασία στην ανεπιθύμητη συμπεριφορά (Μ.Ο.=2,08) και η απομόνωση στο δωμάτιο (Μ.Ο.= 2,38).

Οι υλικές αμοιβές (2,5) θεωρήθηκαν ως μία «μέτρια κατάλληλη» μέθοδος, αλλά οι φωνές (Μ.Ο.=4,03) και η σωματική τιμωρία (Μ.Ο.=4,04) θεωρήθηκαν «σπάνια κατάλληλες» ως μέθοδοι διαμόρφωσης συμπεριφοράς.

Απόψεις για την αποτελεσματικότητα της σωματικής τιμωρίας ως μέσο διαμόρφωσης της συμπεριφοράς των παιδιών.

Στο δεύτερο ερώτημα, (Πίνακας 2), το 74% του δείγματος θεωρεί ότι η σωματική βία ποτέ δεν είναι (45%) ή σπάνια είναι (29%) αποτελεσματική στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς των παιδιών, ενώ ο μέσος όρος ταυτιζόταν με την απάντηση «σπάνια» (Μ.Ο.=4,05, τυπική απόκλιση 1,098).

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. ΘΕΩΡΟΥΜΕΝΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ.

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Ποτέ	68	45,3	45,3
Σπάνια	43	28,7	74,0
Μερικές φορές	23	15,3	89,3
Σχεδόν πάντα	11	7,3	96,6
Πάντα	5	3,3	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Απόψεις για το πότε η σωματική τιμωρία είναι αποτελεσματική

Το ερώτημα 3 αποτελούνταν από 14 υποερωτήματα, και ζητούσε από τους φοιτητές να αναφέρουν υπό ποιες συνθήκες θεωρούν ότι η σωματική τιμωρία είναι αποτελεσματική. Η ελάχιστη τιμή ήταν παντού 3 («μέτρια»), η μέγιστη τιμή ήταν 5 («ποτέ»), ενώ όλοι οι ερωτηθέντες απάντησαν σε όλα τα ερωτήματα, με εξαίρεση το ερώτημα 3.1, όπου ένα άτομο δεν απάντησε. Ο Πίνακας 3 παρουσιάζει τους σχετικούς μέσους όρους και τις τυπικές αποκλίσεις.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ.

	Μέσοι όροι	Τυπικές αποκλίσεις
Ερ3.4 Λέει ψέματα	4,23	,689
Ερ3.9 Τσακώνεται με άλλα παιδιά	4,25	,665
Ερ3.11 Κακομεταχειρίζεται τα ζώα	4,30	,610
Ερ3.5 Κάνει ζημιές στο σπίτι	4,31	,612
Ερ3.2 Τσακώνεται με τα αδέρφια του	4,32	,638
Ερ3.1 Κάνει κάτι για το οποίο το έχουν προειδοποιήσει να μην το κάνει	4,38	,598
Ερ3.3 Αντιμιλάει	4,42	,594
Ερ3.12 Έχει κακή συμπεριφορά στο σχολείο	4,45	,609
Ερ3.6 Χρησιμοποιεί «κακές λέξεις»	4,47	,587
Ερ3.8 Έχει κακή επίδοση στα μαθήματα	4,49	,588
Ερ3.7 Αρνείται να διαβάσει τα μαθήματά του	4,51	,565
Ερ3.10 Αρνείται να φάει	4,52	,552
Ερ3.14 Καταστρέφει ή λερώνει τα ρούχα του παίζοντας	4,57	,548
Ερ3.13 Βλέπει πολύ τηλεόραση	4,60	,531

Όπως φαίνεται παραπάνω, οι φοιτητές θεωρούν ότι υπό καμία συνθήκη δεν είναι αρκετά ή πολύ κατάλληλη η χρήση σωματικής τιμωρίας. Για δέκα από τα υποερωτήματα, η χρήση σωματικής τιμωρίας μόνο «σπάνια» θεωρήθηκε κατάλληλη, ενώ στα υπολειπόμενα 4 η χρήση σωματικής τιμωρίας θεωρήθηκε ότι «ποτέ» δεν είναι κατάλληλη.

Απόψεις για τη χρήση της σωματικής τιμωρίας (συχνότητα χρησιμοποίησής της από τους γονείς, συχνότητα αρνητικών επιπτώσεων στο παιδί, λόγοι χρησιμοποίησής της).

Στα ερωτήματα 4 έως 7 όλες οι απαντήσεις ήταν έγκυρες (N=150). Η ελάχιστη τιμή απάντησης ήταν 1 («πολύ»), εκτός από το ερώτημα 4 στο οποίο η ελάχιστη τιμή ήταν 2 («αρκετά»). Ο Πίνακας 4 παρουσιάζει τους μέσους όρους και τις τυπικές αποκλίσεις για αυτά τα 4 ερωτήματα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4. ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ 4 ΕΩΣ 7.

	Μέγιστη τιμή	Μέσοι όροι	Τυπικές αποκλίσεις
4. Η σωματική τιμωρία χρησιμοποιείται από την πλειονότητα των γονέων.	4	3,43	,649
5. Πόσο συχνά πιστεύετε πως η σωματική τιμωρία μπορεί να οδηγήσει σε σωματικά τραύματα του παιδιού;	4	3,04	,732
6. Πόσο συχνά πιστεύετε πως η σωματική τιμωρία μπορεί να προκαλέσει αρνητικά συναισθήματα στο παιδί;	3	1,38	,662
7. Οι συνθήκες διαβίωσης της οικογένειας επηρεάζουν τη χρήση σωματικής τιμωρίας από τους γονείς;	3	1,72	,761

Όπως φαίνεται στον ανωτέρω Πίνακα, κατά μέσο όρο οι φοιτητές θεωρούν ότι η σωματική τιμωρία χρησιμοποιείται μερικές φορές από την πλειονότητα των γονέων (M.O.=3,43). Επιπρόσθετα, η σωματική τιμωρία θεωρήθηκε ότι μπορεί «μερικές φορές» να οδηγήσει σε σωματικά τραύματα του παιδιού, αλλά και ότι «πολύ συχνά» μπορεί να προκαλέσει αρνητικά συναισθήματα στο παιδί. Ακόμη, οι συνθήκες διαβίωσης της οικογένειας

θεωρήθηκαν ότι επηρεάζουν «αρκετά» τη χρήση σωματικής τιμωρίας από τους γονείς.

Απόψεις για τις αρνητικές επιδράσεις της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά.

Το επόμενο ερώτημα 8 αποτελούταν από δώδεκα υποερωτήματα και ζητούσε από τους φοιτητές να αναφέρουν πόσο συχνά θεωρούν ότι μπορεί να συμβαίνουν οι συγκεκριμένες αρνητικές επιδράσεις της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά. Σε αυτά τα υποερωτήματα, η ελάχιστη τιμή ήταν 1 («πολύ») εκτός από ερώτημα 8.4, όπου ήταν 2 («αρκετά»). Όλες οι απαντήσεις ήταν έγκυρες (Πίνακας 5).

ΠΙΝΑΚΑΣ 5. ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ ΑΡΝΗΤΙΚΩΝ ΕΠΙΔΡΑΣΕΩΝ ΤΗΣ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ.

	Μέγιστη τιμή	Μέσοι όροι	Τυπικές αποκλίσεις
Ερ8.12 Μπορεί να το οδηγήσει, όταν ενηλικιωθεί, να χρησιμοποιήσει βία στα δικά του παιδιά	3	1,43	,639
Ερ8.11 Μπορεί να καλλιεργήσει το φόβο.	3	1,49	,683
Ερ8.3 Μπορεί να το οδηγήσει να γίνει επιθετικό	4	1,66	,818
Ερ8.9 Μπορεί να διαταράξει τη σχέση γονιού/παιδιού	3	1,85	,693
Ερ8.2 Μπορεί να οδηγήσει το παιδί να εκδηλώσει διάφορες μορφές παραβατικής συμπεριφοράς	4	2,21	,813
Ερ8.6 Μπορεί να το κάνει να αισθάνεται ανεπιθύμητο	4	2,39	,768
Ερ8.5 Μπορεί να το οδηγήσει να γίνει αδιάφορο στην τιμωρία	4	2,51	,895
Ερ8.8 Μπορεί να προκαλέσει αγχώδεις διαταραχές (διαταραχή πανικού, διαταραχή μετατραυματικού στρες κ.λπ.)	5	2,55	,886
Ερ8.7 Μπορεί να προκαλέσει διαταραχές διάθεσης (κατάθλιψη, διπολική διαταραχή)	5	2,67	,959
Ερ8.1 Μπορεί να το οδηγήσει να φύγει από το σπίτι	5	2,89	,980

Ερ8.4 Μπορεί να το οδηγήσει να γίνει πεισματάρικο	4	3,13	,638
Ερ8.10 Μπορεί να καθυστερήσει τη γνωστική ανάπτυξη	4	3,29	,805

Σύμφωνα με τις απόψεις του δείγματος, οι συχνότερα εμφανιζόμενες επιδράσεις της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά ήταν ότι μπορεί να τα οδηγήσει να χρησιμοποιήσουν βία στα δικά τους παιδιά στο μέλλον (M.O.=1,43), και ότι μπορεί να καλλιεργήσει το φόβο (M.O.=1,49). Επίσης, αρκετά συχνές επιπτώσεις της σωματικής τιμωρίας στο παιδί θεωρήθηκαν η επιθετικότητα (M.O.=1,66), η διαταραχή της σχέσης γονιού/παιδιού (M.O.=1,85), η εκδήλωση διαφόρων μορφών παραβατικής συμπεριφοράς (M.O.=2,21) και η αίσθηση του ανεπιθύμητου (M.O.=2,39).

Θεωρήθηκε τέλος ότι η συχνότητα εμφάνισης των παρακάτω πιθανών επιδράσεων της σωματικής τιμωρίας είναι «μέτρια»: αδιαφορία στην τιμωρία (M.O.=2,51), αγχώδεις διαταραχές, όπως διαταραχή πανικού, διαταραχή μετατραυματικού στρες κ.λπ. (M.O.=2,55), διαταραχές διάθεσης, όπως κατάθλιψη, διπολική διαταραχή (M.O.=2,67), φυγή από το σπίτι (M.O.=2,89), πείσμα (M.O.=3,13), και καθυστέρηση της γνωστικής ανάπτυξης (M.O.=3,29).

Απόψεις για τις θετικές επιδράσεις της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά.

Στο Ερώτημα 9, που περιλάμβανε 9 υποερωτήματα, λήφθηκαν οι απόψεις των φοιτητές αναφορικά με κατά πόσο η χρήση της σωματικής τιμωρίας μπορεί να έχει μια σειρά από θετικές επιδράσεις στο παιδί. Όλες οι απαντήσεις ήταν έγκυρες (N=150), και η μέγιστη τιμή απάντησης ήταν 5 («ποτέ»). Ο Πίνακας 6 παρουσιάζει τις απαντήσεις για αυτό το ερώτημα.

**ΠΙΝΑΚΑΣ 6. ΘΕΤΙΚΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ ΣΤΑ
ΠΑΙΔΙΑ.**

	Ελάχιστη	Μέσοι όροι	Τυπικές αποκλίσεις
Ερ9.2 Σωφρονισμό	1	3,02	,871
Ερ9.3 Πειθαρχία	1	3,07	,766
Ερ9.5 Μαθαίνει στο παιδί τα όριά του	1	3,11	,747
Ερ9.1 Εκμάθηση επιθυμητής συμπεριφοράς	2	3,84	,778
Ερ9.9 Το παιδί μαθαίνει να μην πεισμώνει και να κάνει αυτό που του λένε οι γονείς του	3	3,86	,695
Ερ9.4 Βοηθά το παιδί στις ηθικές του κρίσεις	3	4,26	,789
Ερ9.8 Το παιδί γνωρίζοντας τι προκαλεί η σωματική τιμωρία μαθαίνει να μην τη χρησιμοποιεί	3	4,46	,783
Ερ9.6 Προωθεί τη γνωστική ανάπτυξη του παιδιού	3	4,81	,459
Ερ9.7 Βοηθάει τη σχέση παιδιού και γονέα	4	4,89	,318

Για το παρόν δείγμα, ο σωφρονισμός (Μ.Ο.=3,02), η πειθαρχία (Μ.Ο.=3,07) και η μάθηση των ορίων του παιδιού (Μ.Ο.=3,11) θεωρούνταν πως αποτελούν «μέτριες» επιδράσεις της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά. Οι συμμετέχοντες επίσης θεωρούσαν ότι «σπάνια» η χρήση της σωματικής τιμωρίας μπορεί να επιφέρει στο παιδί την εκμάθηση της επιθυμητής συμπεριφοράς (Μ.Ο.=3,84), τη μάθηση να μην έχει πείσμα και να κάνει αυτό που του λένε οι γονείς του (Μ.Ο.=3,86), τη βοήθεια για να αποκτήσει τις ηθικές του κρίσεις (Μ.Ο.=4,26), ή τη μη-χρήση της συμπεριφοράς επειδή γνωρίζει ότι προκαλεί τη σωματική τιμωρία. Τέλος, η σωματική τιμωρία θεωρήθηκε ότι «ποτέ» δεν προωθεί τη γνωστική ανάπτυξη του παιδιού (Μ.Ο.=4,81), ούτε ότι βοηθά τη σχέση παιδιού/γονέα (Μ.Ο.=4,89).

Απόψεις για τους λόγους χρήσης της σωματικής τιμωρίας

Το τελευταίο Ερώτημα 10 αποτελείτο από εννέα υποερωτήματα και ζητούσε από τους φοιτητές να επισημάνουν τους λόγους για τους οποίους, κατά τη γνώμη τους, οι γονείς οδηγούνται στη χρήση σωματικής τιμωρίας. Στο ερώτημα αυτό, όλοι οι ερωτηθέντες έδωσαν απάντηση (N=150). Η ελάχιστη τιμή ήταν παντού 1 («πολύ»), ενώ η μέγιστη τιμή ήταν 5 («ποτέ»), εκτός από τα ερωτήματα 10.1 και 10.8, όπου ήταν 4 («σπάνια») (Πίνακας 7).

ΠΙΝΑΚΑΣ 7. ΛΟΓΟΙ ΧΡΗΣΗΣ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ.

	Μέσοι όροι	Τυπικές αποκλίσεις
Ερ10.1 Θυμός	1,82	,656
Ερ10.8 Οι ίδιοι έχουν τιμωρηθεί σωματικά από τους δικούς τους γονείς	2,35	,734
Ερ10.7 Προβλήματα ψυχικής υγείας	2,44	,773
Ερ10.9 Οι ίδιοι έχουν τιμωρηθεί σωματικά από εκπαιδευτικούς	2,95	,792
Ερ10.3 Οικονομικοί λόγοι	2,99	,762
Ερ10.2 Φόρτος εργασίας	3,31	,904
Ερ10.5 Χαμηλή σχολική επίδοση του παιδιού	3,41	,753
Ερ10.4 Έλλειψη βοήθειας	3,64	,805
Ερ10.6 Προβλήματα υγείας	3,91	,768

Σύμφωνα με τις απόψεις των φοιτητών, ο θυμός ήταν ο σημαντικότερος λόγος άσκησης σωματικής τιμωρίας από τους γονείς (Μ.Ο.=1,82), ενώ η πρότερη σωματική τιμωρία των γονέων από τους δικούς τους γονείς (Μ.Ο.=2,35) καθώς και προβλήματα ψυχικής υγείας των γονέων (Μ.Ο.=2,44) θεωρήθηκαν ως οι επόμενοι συχνότεροι λόγοι χρήσης της σωματικής τιμωρίας. Ως «μέτριοι» λόγοι θεωρήθηκαν η πρότερη σωματική τιμωρία των γονέων από τους εκπαιδευτικούς τους (Μ.Ο.=2,95), οι οικονομικοί λόγοι (Μ.Ο.=2,99), ο φόρτος εργασίας (Μ.Ο.= 3,31), καθώς και η χαμηλή σχολική επίδοση του παιδιού (Μ.Ο.= 3,41). Ως σπάνιοι λόγοι

εμφάνισης της σωματικής τιμωρίας θεωρήθηκαν η έλλειψη βοήθειας (M.O.=3,64) και τα προβλήματα υγείας (M.O.=3,91) των γονέων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο κύριος στόχος της παρούσας έρευνας ήταν η μελέτη και η καταγραφή των απόψεων των φοιτητών και των φοιτητριών της Νοσηλευτικής και Κοινωνικής Εργασίας του ΤΕΙ Κρήτης, για τη σωματική τιμωρία ως μέσο διαπαιδαγώγησης. Εκατόν-πενήντα φοιτητές, γυναίκες (59%) και άνδρες (41%), μέσης ηλικίας 22 ετών, απάντησαν το ερωτηματολόγιο.

Αναφορικά με τις μεθόδους διαμόρφωσης της συμπεριφοράς των παιδιών, όλοι θεωρούσαν τη στοργή ως την καταλληλότερη μέθοδο. Οι ηθικές αμοιβές (επιβράβευση, χαμόγελο), ο έπαινος, η ενίσχυση της επιθυμητής συμπεριφοράς αλλά και η στέρηση προνομίων θεωρούνταν αρκετά κατάλληλες μέθοδοι. Αρκετά κατάλληλες μέθοδοι διαμόρφωσης της συμπεριφοράς των παιδιών θεωρήθηκαν επίσης η μη-απόδοση σημασίας στην ανεπιθύμητη συμπεριφορά και η απομόνωση στο δωμάτιο, ενώ μέτρια θεωρούνταν η καταλληλότητα της μεθόδου των υλικών αμοιβών. Οι φωνές και η σωματική τιμωρία θεωρούνταν ως μέθοδοι που σπάνια είναι κατάλληλες. Παράλληλα, η σωματική τιμωρία σπάνια θεωρούνταν αποτελεσματική στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς των παιδιών.

Το παραπάνω εύρημα συμφωνεί με τη βιβλιογραφική ανασκόπηση της παρούσης μελέτης, βάσει της οποίας έρευνες (Gershoff, 2002; Baumrind, 2008) δείχνουν ότι η σωματική τιμωρία, είναι δυνατόν, προσωρινά τουλάχιστον, να αναστείλει την ανεπιθύμητη συμπεριφορά, αλλά, μακροπρόθεσμα, τα αποτελέσματά της είναι λιγότερο εντυπωσιακά.

Οι φοιτητές θεωρούν πως η σωματική τιμωρία χρησιμοποιείται μερικές φορές από τους περισσότερους γονείς, και πως μερικές φορές μπορεί να οδηγήσει σε σωματικά τραύματα του παιδιού. Επίσης θεωρούν ότι η σωματική τιμωρία πολύ συχνά μπορεί να προκαλέσει αρνητικά συναισθήματα στο παιδί. Βάσει της βιβλιογραφικής ανασκόπησης αρκετοί γονείς, σκόπιμα ή όχι, επιβάλλουν στα παιδιά τους κάποιες τιμωρίες, στην προσπάθειά τους να τα διαπαιδαγωγήσουν και να τα κοινωνικοποιήσουν. Ωστόσο οι τιμωρίες οδηγούν, μακροπρόθεσμα, σε προβληματικές καταστάσεις διότι μπορεί να πληγώσουν το παιδί (Herbert, 1989). Βάσει της παρούσης έρευνας οι

συνθήκες διαβίωσης της οικογένειας θεωρούνταν ότι επηρεάζουν αρκετά τη χρήση σωματικής τιμωρίας από τους γονείς. Σύμφωνα με την Μιχαηλίδου-Παπαδάκη, (1999), η έκταση της κατοικίας και οι συνθήκες διαβίωσης επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τη συχνότητα και το χαρακτήρα των κοινωνικών σχέσεων μεταξύ παιδιών και γονέων.

Οι φοιτητές πίστευαν ακόμα πως η σωματική τιμωρία συχνά μπορεί να καλλιεργήσει το φόβο και να οδηγήσει μελλοντικά τα παιδιά στη χρήση βίας στα δικά τους παιδιά, όπως επίσης να επιφέρει την επιθετικότητα, τη διαταραχή της σχέσης με τους γονείς, τις παραβατικές συμπεριφορές και την αίσθηση ότι είναι ανεπιθύμητα. Το παραπάνω εύρημα συμφωνεί με το θεωρητικό μέρος της παρούσης μελέτης, εφόσον αρκετοί θεωρητικοί πιστεύουν ότι όσοι νεαροί γίνονται παραβάτες του νόμου υπήρξαν, σε σύγκριση προς τους νεαρούς μη παραβάτες, οι ίδιοι θύματα της σωματικής τιμωρίας (Παρασκευόπουλος, 1985:122; Herbert, 1989:27 και Δημητρίου – Χατζηγεοφύτου, 2001:808).

Ο σωφρονισμός, η πειθαρχία και η μάθηση των ορίων του παιδιού θεωρήθηκαν από τους φοιτητές ως μέτριες επιδράσεις της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά, ενώ σπάνια η σωματική τιμωρία θα μπορούσε να προωθήσει την εκμάθηση της επιθυμητής συμπεριφοράς, την έλλειψη πείσματος και την υπακοή στους γονείς, την απόκτηση προσωπικών ηθικών κρίσεων και την απόρριψη συμπεριφορών που γνωρίζει ότι οδηγούν σε σωματική τιμωρία. Η γνωστική ανάπτυξη του παιδιού και η σχέση του με τον γονέα, άλλωστε, ποτέ δεν προωθούνται από την σωματική τιμωρία (Φράγκου, 1998). Όπως υποστηρίζεται και στο θεωρητικό μέρος της μελέτης τα παιδιά συχνά επαναλαμβάνουν συμπεριφορές για τις οποίες έχουν τιμωρηθεί όταν νομίζουν ότι οι άλλοι δεν θα το καταλάβουν (Βοσνιάδου, 2007). Οι ενισχύσεις εξάλλου των γονέων προς το παιδί καθορίζουν σχεδόν αποκλειστικά τη μάθηση και τη συμπεριφορά του (Μάνος, 2000). Η συμμόρφωση επίσης των παιδιών με τους αποδεκτούς κανόνες συνδέεται άμεσα με την πειθαρχία, η οποία πρέπει να βασίζεται στην αμοιβαία αγάπη και στον αμοιβαίο σεβασμό (Aunola et al., 1999).

Όταν οι φοιτητές ρωτήθηκαν τους λόγους για τους οποίους οι γονείς οδηγούνται στη σωματική τιμωρία των παιδιών τους, πίστευαν ότι οι τρεις

σημαντικότεροι λόγοι είναι ο θυμός, η σωματική τιμωρία των γονέων από τους δικούς τους γονείς στο παρελθόν, και τα πιθανά προβλήματα ψυχικής υγείας των γονέων. Λιγότερο συχνοί ήταν οι οικονομικοί λόγοι ή ο φόρτος εργασίας των γονέων, η σωματική τιμωρία των γονέων από τους εκπαιδευτικούς τους στο παρελθόν, ή η κακή σχολική επίδοση των παιδιών. Σύμφωνα με την Agathonos – Georgoroulou (1997:257-271), η σωματική τιμωρία αποτελεί ένα ξέσπασμα του γονέα στην περίπτωση που το παιδί εναντιωθεί στη γονεϊκή κυριαρχία, αποτύχει στο σχολείο ή δείξει ακατάλληλη κοινωνική συμπεριφορά. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι, σε κάποιες περιπτώσεις, η φυσική τιμωρία μπορεί να καταλήξει σε επίθεση, ακόμα και σε κακοποίηση, ιδιαίτερα όταν δίνεται σ' ένα παιδί με θυμό (Δημητρίου – Χατζηγεοφύτου, 2001:808).

Συμπερασματικά, οι φοιτητές θεωρούσαν ότι αν και οι περισσότεροι γονείς χρησιμοποιούν τη σωματική τιμωρία μερικές φορές, εντούτοις η σωματική τιμωρία σπάνια αποτελεί κατάλληλη ή αποτελεσματική μέθοδο για τη διαμόρφωση της συμπεριφοράς των παιδιών. Συγκεκριμένα,, η σωματική τιμωρία μπορεί μερικές φορές να δημιουργήσει σωματικά τραύματα και αρνητικά συναισθήματα στο παιδί, να καλλιεργήσει τον φόβο και να οδηγήσει τα παιδιά στο μέλλον να ασκήσουν βία στα δικά τους παιδιά. Οι συνθήκες διαβίωσης της οικογένειας θεωρούνταν ότι ασκούν κάποια επιρροή στη χρήση σωματικής τιμωρίας, ενώ άλλα αποτελέσματα της σωματικής τιμωρίας είναι η επιθετικότητα, η διαταραχή των σχέσεων με τους γονείς, οι παραβατικές συμπεριφορές και η αίσθηση ότι είναι ανεπιθύμητα.

Τέλος, ένα πολύ σημαντικό συμπέρασμα της έρευνας είναι ότι σχεδόν όλοι οι φοιτητές παρόλο που κατέκριναν τη σωματική τιμωρία, αυτή εξακολουθεί να είναι ένα συχνό φαινόμενο. Συγκεκριμένα η σωματική τιμωρία παρουσιάζει ακόμα υψηλό επιπολασμό, κυρίως στο πλαίσιο της οικογένειας και αποτελεί δυστυχώς, μία από τις βασικές μεθόδους πειθαρχίας που χρησιμοποιούνται. Τα αίτια αυτού του φαινομένου, πρέπει να αναζητηθούν στην επικοινωνία μεταξύ παιδιού και γονέα, η οποία πρέπει να διακατέχεται από σεβασμό και αγάπη.

ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η παρούσα μελέτη παρουσιάζει κάποιους σημαντικούς περιορισμούς. Ένας από αυτούς αφορά τη σύσταση του δείγματος καθώς τα αποτελέσματα της μελέτης μας αναφέρονται σε φοιτητές και ενδεχομένως να μην ισχύουν στο γενικό πληθυσμό. Επιπλέον ένας ακόμα περιορισμός είναι το γεγονός ότι τα αποτελέσματα δεν μπορούν να γενικευτούν σε όλους τους φοιτητές της Ελλάδας, καθώς οι φοιτητές που αποτελούν το δείγμα μας προέρχονται από τα τμήματα της Νοσηλευτικής και της Κοινωνικής Εργασίας του ΤΕΙ Κρήτης και επομένως δεν μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι είναι απαραίτητα αντιπροσωπευτικοί ενός έθνους.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Agathonos-Georgopoulou, H. (1997). "Child maltreatment in Greece: A review of research." *Child Abuse Review*, 6, 257-271
- American Academy of Child and Adolescent Psychiatry (2011), Children of Alcoholics "Facts for Families," No. 17
- Aunola, K., Nurmi, J., Onatsu-Arvilommi, T., & Pulkkinen, L. (1999). The role of parents' self-esteem, mastery-orientation and social background in their parenting styles. *Scandinavian Journal of Psychology*, 40, 307–317.
- Baden, A. D., & Howe, G. W. (1992). Mothers' attributions and expectancies regarding their conduct-disordered children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 20, 467-485.
- Baumrind D. (1980). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology Monographs*, 4 (1, Pt2)
- Baumrind, D. (2008). Authoritative parenting for character and competence. In D. Streight (Ed.) *Parenting for Character: Five Experts, Five Practices* (pp. 17-30). Oregon: CSEE.
- Bretherton I. (1992), The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth, *Developmental Psychology* 28, 759-775.
- Bussman, K.D. (2004). "Evaluating the subtle impact of a ban in corporal punishment of children in Germany." *Child Abuse Review*, 13, 292-311.
- Butz M., V., Sigaud O., Gérard P., (2003), Internal Models and Anticipations in Adaptive Learning Systems, *Anticipatory Behavior in Adaptive Learning Systems*, 2684, 253-273
- Darling N. & Steinberg L. (1993). Parenting styles as context: an integrative model. *Psychological Bulletin*, 113, 487-496
- Durrant, J.E., Rose-Krasnor, L., & Broberg, A.G. (2003). "Physical punishment and maternal beliefs in Sweden and in Canada." *Journal of Comparative Family Studies*, 34, 4, 585-604.

- Gershoff, E. (2002). Corporal punishment by parents and associated child behaviors and experiences: A meta-analytic and theoretical review. *American Psychological Association in Psychological Bulletin* Vol.128, No.4, 539-579
- Gootman M.E. (2001), How to Teach Your Children Discipline, retrieved from <http://www.kidsource.com/kidsource/content/discipline.3.19.html> [access 9-11-2011]
- Halkias, D., et al. (2001). "Conducting a cross-cultural study of corporal punishment: the Greek researcher's perspective." Paper presented at the national convention of the American Psychological Association, San Francisco, CA. Federal Ministry of Justice & Federal Ministry of Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth (2003). *Violence in upbringing: An assessment after the introduction of the rights to a non-violent upbringing*.
- Herbert M., (1989), Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας, πλήρης οδηγός για όλους τους ενδιαφερόμενους. Αθήνα: ελληνικά Γράμματα
- Kohlberg, L. (1976). Moral stages and moralization. In T. Lickona (Ed.) *Moral development and behavior: Theory, research and social issues*. New York: Holt, Rinehart and Winston (σσ. 34-35).
- Mc Daniel, C & Gates,R (1995) "Marketing Research Essentials", West Publishing Company
- Onatsu-Arvilommi, T., Nurmi, J. E., & Aunola, K. K. (1998). Mothers' and fathers' well-being, parenting styles and their children's cognitive and behavioral strategies at primary school. *European Journal of Psychology of Education*, 4, 543–556.
- Parke, R.D. (2002) 'Punishment revisited – Science, values and the right question: Comment on Gershoff (2002)', *Psychological Bulletin*, Vol. 128, pp. 596-601.
- Pecnic, N. (2007) 'Towards a Vision of Parenting in the Best Interests of the Child'. In: M. Daly (ed.), *Parenting in Contemporary Europe: A Positive Approach*. Strasbourg: Council of Europe.

- Redden G., (2012), Violence in the Family, ανακτημένο από:
<http://www.nacoa.net/famviol.htm>
- Ripoll-Nunez, K. J., & Rohner, R.P. (2006). "Corporal Punishment in Cross-cultural Perspective: Directions for a Research Agenda." *Cross-cultural Research*, 40, 3, 220-249.
- Robinson, C.C., Mandleco, B., Olsen, S.F. and Hart, C.H. (2001) 'The Parenting Styles and Dimensions Questionnaire (PSDQ)'. In: B.F. Perlmutter, J. Touliatos and G.W. Holden (eds.), *Handbook of Family Measurement Techniques. Volume 3: Instruments and Index*. Thousand Oaks, CA: Sage, pp. 319-21.
- Smith M., Berge Z. L. (2009), Social Learning Theory in Second Life, *Journal of Online Learning and Teaching* , 5(2)
- Teti, D. and Candelaria, M.A. (2002) 'Parenting Competence'. In: M.H. Bornstein (ed.), *Handbook of Parenting. Volume 4: Social Conditions and Applied Parenting (2nd edition)*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, pp. 149-80.
- Unicef, 2012, Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, Ανακτημένο από:
<http://www.unicef.gr/reports/symb.php>
- Αγάθωνος-Γεωργοπούλου Ε. (1991), *Κακοποίηση - Παραμέληση Παιδιών*. Αθήνα: Ινστιτούτο Υγείας Παιδιού
- Αγάθωνος-Γεωργοπούλου Ε., Τσαγκάρη Μ. (1999), *Εγχειρίδιο για τα Δικαιώματα του παιδιού*, Αθήνα: Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, σ. 80, 81
- Βοσνιάδου Σ., (2007), *Εισαγωγή στην Ψυχολογία*, τόμος Α, Αθήνα: Gutenberg
- Δημητρίου – Χατζηνεοφύτου Λ., (2001). Τα 6 πρώτα χρόνια Της ζωής, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Δημητρόπουλος Ε. (2004). Εισαγωγή στη μεθοδολογία της επιστημονικής έρευνας. Αθήνα: Έλλην
- Δήμου Δ. (2012), Ενδοοικογενειακή βία: Τα θετικά σημεία και οι επιφυλάξεις για το θεσμό της ποινικής διαμεσολάβησης Ανακτημένο από:

[http://www.swm.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=160
&Itemid=](http://www.swm.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=160&Itemid=)

Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, ΙΚΠΑ (2007), Η εξάλειψη της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά, ένα εγχειρίδιο για επαγγελματίες που εκπαιδεύουν ή συνεργάζονται με γονείς, ανακτημένο από: <http://ich-mhsw.gr/uploads/TIMORIA/somatikitimoria.html> [πρόσβαση στις 10-12-2011]

Καναβισάς Ε. (2012), [Τι είναι η τιμωρία και ποιες μορφές περιλαμβάνει,](http://e-psychology.gr/children-teens-family/36-----)
<http://e-psychology.gr/children-teens-family/36----->

Καψάλης Α. (2000), *Παιδαγωγική Ψυχολογία*, Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδης
Κολλιάδης Ε., (1989), *Θεωρίες Μάθησης και Εκπαιδευτική Πράξη*, τόμος Β',
Κοινωνικογνωστικές Θεωρίες Αθήνα: Αυτοέκδοση

Μάνος Κ. (2000), *Παιδαγωγική Ψυχολογία (Ψυχοπαιδαγωγική)*, Αθήνα:
Γρηγόρης

Μηλιώνη, Α., Φ., (2008), Ενδοοικογενειακή βία: προοπτικές μετά το νόμο
3500/06, Αθήνα: Σάκουλας

Μουζακίτης, Χ., (1993), Σωματική και σεξουαλική κακοποίηση του παιδιού:
επιπτώσεις στην υγεία του, στο Κοινωνική Εργασία, 8 (30), σελ.93-106

Μπασέτας Κ., (2002), *Ψυχολογία της Μάθησης*, Αθήνα: Ατραπός

Μπεχλιβάνη Ν., (2007), Από τα άδυτα της ιδιωτικότητας στην αναγώριση ενός
κοινωνικού προβλήματος δημόσιου ενδιαφέροντος: Κριτική παρουσίαση
του Ν. 3500/2006 στα πλαίσια της ιδεολογικής και κατασταλτικής
αντιμετώπισης της ενδοοικογενειακής βίας, *Κοινωνική Εργασία*, τεύχος
86

Πρακτικά επιμορφωτικής ημερίδας 28/06/2007 (2008), Ενδοοικογενειακή βία:
προοπτικές μετά τον Ν. 3500/06 , Αθήνα: Σάκουλας

Ρήγα, Α., Β., (2006), Οι Κοινωνικές αναπαραστάσεις για την οικογένεια
σήμερα, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Στατήρης Δ., (2011), Η σωματική τιμωρία θρυμματίζει τις ψυχές των παιδιών, ανακτημένο από: <http://neafarsala.gr/readers/medicine/449-h-----.html> [πρόσβαση στις 10-5-2012]

Τσιάντης Γ., Μανολώπουλος Β., (1986), Βία στην οικογένεια – νομική αντιμετώπιση, Παιδιατρικά Χρονικά, 16 (3-4),

Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, (2011), Ο νόμος 3.5000/2006, ανακτημένο από: <http://www.ministryofjustice.gr/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=699&mode=thread&order=0&thold=0> , [πρόσβαση στις 10-7-2011]

Φράγκου Π.Χ. (1998), *Ψυχοπαιδαγωγική, θέματα παιδαγωγικής ψυχολογίας, παιδείας διδακτικής και μάθησης*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Το παρόν ερωτηματολόγιο δημιουργήθηκε από τις σπουδάστριες, Βαρσάμη Αθανασία, Καραγρηγορίου Αγγελική, Σαπουντζή Βασιλική και Χαριτίδου Δήμητρα, προκειμένου να μελετήσει τις απόψεις των φοιτητών και των φοιτητριών Νοσηλευτικής και Κοινωνικής Εργασίας του ΤΕΙ Κρήτης για τη σωματική τιμωρία ως μέσο διαπαιδαγώγησης. Οι ειλικρινείς σας απαντήσεις, θα μας βοηθήσουν στη σχετική έρευνα που κάνουμε, στα πλαίσια της πτυχιακής μας εργασίας για το ΤΕΙ Κρήτης. Σας διαβεβαιώνουμε ότι το παρόν ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο. Ευχαριστούμε που ανταποκριθήκατε στην πρόσκλησή μας για να απαντήσετε στις παρακάτω ερωτήσεις.

Δημογραφικά

1. Φύλο

Άνδρας

Γυναίκα

2. Ηλικία.....

3. Σχολή .....

4. Έτος φοίτησης

Α' έτος

Β' έτος

Γ' έτος

Δ' έτος

Άλλο.....

5. Μορφωτικό επίπεδο γονέων:

Απόφοιτοι δημοτικού

Απόφοιτοι Γυμνασίου

Απόφοιτοι Λυκείου

Απόφοιτοι ΑΕΙ/ ΤΕΙ

6. Γεωγραφικό διαμέρισμα κατοικίας .....

Ερωτήσεις

- 1. Ποιες από τις παρακάτω μεθόδους διαμόρφωσης συμπεριφοράς παιδιών θεωρείται περισσότερο κατάλληλη; Βαθμολογήστε τις απαντήσεις ως εξής: 1 (περισσότερο κατάλληλη), 2 (λιγότερο κατάλληλη), 3 (μέτρια κατάλληλη), 4 (σπάνια κατάλληλη) το 5 (ποτέ κατάλληλη).**

Στέρηση προνομίων	1	2	3	4	5
Σωματική τιμωρία	1	2	3	4	5
Απομόνωση στο δωμάτιο	1	2	3	4	5
Υλικές αμοιβές	1	2	3	4	5
Ηθικές αμοιβές (επιβράβευση, χαμόγελο)	1	2	3	4	5
Φωνές	1	2	3	4	5
Έπαινος	1	2	3	4	5
Στοργή	1	2	3	4	5
Ενίσχυση της επιθυμητής συμπεριφοράς	1	2	3	4	5
Απόσβεση της ανεπιθύμητης συμπεριφοράς (δε δίνεται σημασία στην ανεπιθύμητη συμπεριφορά)	1	2	3	4	5
Άλλη (διευκρινίστε)					

- 2. Πιστεύετε ότι η σωματική τιμωρία είναι αποτελεσματική στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς των παιδιών;**

Πάντα	Σχεδόν πάντα	Μερικές φορές	Σπάνια	Ποτέ

- 3. Πότε πιστεύετε πως η σωματική τιμωρία είναι αποτελεσματική; Βαθμολογήστε τις απαντήσεις ως εξής: 1 (περισσότερο), 2 (λιγότερο), 3 (μέτρια), 4 (σπάνια) το 5 (ποτέ).**

Όταν το παιδί:

Κάνει κάτι για το οποίο το έχουν προειδοποιήσει να μην το κάνει	1	2	3	4	5
Τσακώνεται με τα αδέρφια του	1	2	3	4	5
Αντιμιλάει	1	2	3	4	5
Λέει ψέματα	1	2	3	4	5
Κάνει ζημιές στο σπίτι	1	2	3	4	5
Χρησιμοποιεί «κακές λέξεις»	1	2	3	4	5
Αρνείται να διαβάσει τα μαθήματά του	1	2	3	4	5
Έχει κακή επίδοση στα μαθήματα	1	2	3	4	5
Τσακώνεται με άλλα παιδιά	1	2	3	4	5
Αρνείται να φάει	1	2	3	4	5
Κακομεταχειρίζεται τα ζώα	1	2	3	4	5
Έχει κακή συμπεριφορά στο σχολείο	1	2	3	4	5
Βλέπει πολύ τηλεόραση	1	2	3	4	5
Καταστρέφει ή λερώνει τα ρούχα του παίζοντας	1	2	3	4	5
Άλλο (διευκρινίστε)					

- 4. Η σωματική τιμωρία χρησιμοποιείται από την πλειονότητα των γονέων;**

Πάντα	Σχεδόν πάντα	Μερικές φορές	Σπάνια	Ποτέ

5. Πόσο συχνά πιστεύετε πως η σωματική τιμωρία μπορεί να οδηγήσει σε σωματικά τραύματα του παιδιού

Πάντα	Σχεδόν πάντα	Μερικές φορές	Σπάνια	Ποτέ

6. Πόσο συχνά πιστεύετε πως η σωματική τιμωρία μπορεί να προκαλέσει συναισθηματικά τραύματα του παιδιού

Πάντα	Σχεδόν πάντα	Μερικές φορές	Σπάνια	Ποτέ

7. Οι συνθήκες διαβίωσης της οικογένειας επηρεάζουν τη χρήση σωματικής τιμωρίας από τους γονείς;

Πάντα	Σχεδόν πάντα	Μερικές φορές	Σπάνια	Ποτέ

8. Παρακάτω παρατίθενται κάποιες από τις επιδράσεις που θα μπορούσε να έχει η σωματική τιμωρία στα παιδιά. Πόσο συχνά πιστεύετε πως μπορούν να συμβούν; Βαθμολογήστε τις απαντήσεις ως εξής: 1 (περισσότερο), 2 (λιγότερο), 3 (μέτρια), 4 (σπάνια) το 5 (ποτέ).

Μπορεί να οδηγήσει το παιδί να φύγει από το σπίτι	1	2	3	4	5
Μπορεί να οδηγήσει το παιδί να εκδηλώσει διάφορες μορφές παραβατικής συμπεριφοράς	1	2	3	4	5
Μπορεί να οδηγήσει το παιδί να γίνει επιθετικό	1	2	3	4	5
Μπορεί να οδηγήσει το παιδί να γίνει πεισματάρικο					
Μπορεί να οδηγήσει το παιδί να γίνει αδιάφορο στην τιμωρία					
Μπορεί να κάνει το παιδί να αισθάνεται ανεπιθύμητο	1	2	3	4	5
Μπορεί να προκαλέσει διαταραχές διάθεσης (κατάθλιψη, διπολική διαταραχή)	1	2	3	4	5
Μπορεί να προκαλέσει αγχώδεις διαταραχές (διαταραχή πανικού, διαταραχή μετατραυματικού στρες κ.λπ.)	1	2	3	4	5

Μπορεί να διαταράξει τη σχέση γονιού παιδιού	1	2	3	4	5
Μπορεί να καθυστερήσει τη γνωστική ανάπτυξη	1	2	3	4	5
Μπορεί να καλλιεργήσει το φόβο.	1	2	3	4	5
Μπορεί να οδηγήσει το παιδί, αργότερα όταν ενηλικιωθεί, να χρησιμοποιήσει τη βία στα δικά του παιδιά	1	2	3	4	5
Άλλο (διευκρινίστε)					

9. Οι συνέπειες της χρήσης της τιμωρίας μπορεί να έχει τις παρακάτω επιδράσεις στο παιδί. Βαθμολογήστε τις απαντήσεις ως εξής: 1 (περισσότερο), 2 (λιγότερο), 3 (μέτρια), 4 (σπάνια) το 5 (ποτέ).

Εκμάθηση επιθυμητής συμπεριφοράς	1	2	3	4	5
Σωφρονισμό	1	2	3	4	5
Πειθαρχία	1	2	3	4	5
Βοηθά το παιδί στις ηθικές του κρίσεις	1	2	3	4	5
Μαθαίνει στο παιδί τα όριά του	1	2	3	4	5
Πρωθεί τη γνωστική ανάπτυξη του παιδιού	1	2	3	4	5
Βοηθάει τη σχέση παιδιού και γονέα	1	2	3	4	5
Το παιδί γνωρίζοντας τι προκαλεί η σωματική τιμωρία μαθαίνει να μην τη χρησιμοποιεί	1	2	3	4	5
Το παιδί μαθαίνει να μην πεισμώνει και να κάνει αυτό που του λένε οι γονείς του	1	2	3	4	5
Άλλο (διευκρινίστε)					

10. Παρακάτω φαίνονται μερικοί από τους λόγους για τους οποίους οι γονείς οδηγούνται στη χρήση σωματικής τιμωρίας. Πόσο συχνά πιστεύετε ότι συμβαίνουν. Βαθμολογήστε τις απαντήσεις ως εξής: 1 (περισσότερο), 2 (λιγότερο), 3 (μέτρια), 4 (σπάνια) το 5 (ποτέ).

Θυμός	1	2	3	4	5
Φόρτος εργασίας	1	2	3	4	5
Οικονομικοί λόγοι	1	2	3	4	5
Έλλειψη βοήθειας	1	2	3	4	5
Χαμηλή σχολική επίδοση του παιδιού	1	2	3	4	5
Προβλήματα υγείας	1	2	3	4	5
Προβλήματα ψυχικής υγείας	1	2	3	4	5
Οι ίδιοι έχουν τιμωρηθεί σωματικά από τους δικούς τους γονείς	1	2	3	4	5
Οι ίδιοι έχουν τιμωρηθεί σωματικά από εκπαιδευτικούς	1	2	3	4	5
Άλλο (διευκρινίστε)					

11. Ποιες συμπεριφορές περιλαμβάνονται στις συμπεριφορές σωματικής τιμωρίας κατά τη γνώμη σας;

.....

.....

.....

12. Ποιες συμπεριφορές διευκολύνουν κατά τη γνώμη σας, περισσότερο ένα γονιό στη διαμορφωση συμπεριφοράς του παιδιού του;

.....

.....

.....

Σας ευχαριστούμε πολύ για το χρόνο σας!

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΟΣΟΣΤΑ ΚΥΡΙΩΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΩΝ

ΕΡΩΤΗΜΑ 1. Ποιες από τις παρακάτω μεθόδους διαμόρφωσης συμπεριφοράς παιδιών θεωρείτε περισσότερο κατάλληλη;

Ερ1.1 Στέρηση προνομίων

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πολύ κατάλληλη	58	38,7	38,7
αρκετά κατάλληλη	63	42,0	80,7
μέτρια κατάλληλη	21	14,0	94,7
σπάνια κατάλληλη	7	4,7	99,3
ποτέ κατάλληλη	1	,7	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ1.2 Σωματική τιμωρία

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
αρκετά κατάλληλη	2	1,3	1,3
μέτρια κατάλληλη	30	20,0	21,3
σπάνια κατάλληλη	78	52,0	73,3
ποτέ κατάλληλη	40	26,7	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ1.3 Απομόνωση στο δωμάτιο

	Συχνότητα	Ποσοστό	Εγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πολύ κατάλληλη	29	19,3	19,5	19,5
αρκετά κατάλληλη	49	32,7	32,9	52,3
μέτρια κατάλληλη	57	38,0	38,3	90,6
σπάνια κατάλληλη	13	8,7	8,7	99,3
ποτέ κατάλληλη	1	,7	,7	100,0
Σύνολο	149	99,3	100,0	
Αναπάντητα	1	,7		
Σύνολο	150	100,0		

Ερ1.4 Υλικές αμοιβές

	Συχνότητα	Ποσοστό	Εγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πολύ κατάλληλη	28	18,7	18,8	18,8
αρκετά κατάλληλη	39	26,0	26,2	45,0
μέτρια κατάλληλη	63	42,0	42,3	87,2
σπάνια κατάλληλη	17	11,3	11,4	98,7
ποτέ κατάλληλη	2	1,3	1,3	100,0
Σύνολο	149	99,3	100,0	
Αναπάντητα	1	,7		
Σύνολο	150	100,0		

Ερ1.5 Ηθικές αμοιβές (επιβράβευση, χαμόγελο)

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πολύ κατάλληλη	78	52,0	52,0
αρκετά κατάλληλη	50	33,3	85,3
μέτρια κατάλληλη	20	13,3	98,7
σπάνια κατάλληλη	2	1,3	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ1.6 Φωνές

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
αρκετά κατάλληλη	2	1,3	1,3
μέτρια κατάλληλη	37	24,7	26,0
σπάνια κατάλληλη	65	43,3	69,3
ποτέ κατάλληλη	46	30,7	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ1.7 Έπαινος

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πολύ κατάλληλη	69	46,0	46,0
αρκετά κατάλληλη	53	35,3	81,3
μέτρια κατάλληλη	22	14,7	96,0
σπάνια κατάλληλη	5	3,3	99,3
ποτέ κατάλληλη	1	,7	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ1.8 Στοργή

	Συχνότητα	Ποσοστό
πολύ κατάλληλη	150	100,0

Ερ1.9 Ενίσχυση της επιθυμητής συμπεριφοράς

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πολύ κατάλληλη	37	24,7	24,7
αρκετά κατάλληλη	88	58,7	83,3
μέτρια κατάλληλη	21	14,0	97,3
σπάνια κατάλληλη	4	2,7	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ1.10 Δε δίνεται σημασία στην ανεπιθύμητη συμπεριφορά

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πολύ κατάλληλη	54	36,0	36,0
αρκετά κατάλληλη	48	32,0	68,0
μέτρια κατάλληλη	32	21,3	89,3
σπάνια κατάλληλη	14	9,3	98,7
ποτέ κατάλληλη	2	1,3	100,0
Σύνολο	150	100,0	

ΕΡΩΤΗΜΑ 2. Πιστεύετε ότι η σωματική τιμωρία είναι αποτελεσματική στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς των παιδιών;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πάντα	5	3,3	3,3
σχεδόν πάντα	11	7,3	10,7
μερικές φορές	23	15,3	26,0
σπάνια	43	28,7	54,7
ποτέ	68	45,3	100,0
Σύνολο	150	100,0	

ΕΡΩΤΗΜΑ 3. Πότε πιστεύετε πως η σωματική τιμωρία είναι αποτελεσματική; Όταν το παιδί:

Ερ3.1 Κάνει κάτι για το οποίο το έχουν προειδοποιήσει να μην το κάνει

	Συχνότητα	Ποσοστό	Εγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
μέτρια	9	6,0	6,0	6,0
σπάνια	75	50,0	50,3	56,4
ποτέ	65	43,3	43,6	100,0
Σύνολο	149	99,3	100,0	
Αναπάντητα	1	,7		
Σύνολο	150	100,0		

Ερ3.2 Τσακώνεται με τα αδέρφια του

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
μέτρια	14	9,3	9,3
σπάνια	74	49,3	58,7
ποτέ	62	41,3	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ3.3 Αντιμιλάει

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
μέτρια	8	5,3	5,3
σπάνια	71	47,3	52,7
ποτέ	71	47,3	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ3.4 Λέει ψέματα

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
μέτρια	22	14,7	14,7
σπάνια	71	47,3	62,0
ποτέ	57	38,0	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ3.5 Κάνει ζημιές στο σπίτι

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
μέτρια	12	8,0	8,0
σπάνια	80	53,3	61,3
ποτέ	58	38,7	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ3.6 Χρησιμοποιεί «κακές λέξεις»

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
μέτρια	7	4,7	4,7
σπάνια	65	43,3	48,0
ποτέ	78	52,0	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ3.7 Αρνείται να διαβάσει τα μαθήματά του

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
μέτρια	5	3,3	3,3
σπάνια	64	42,7	46,0
ποτέ	81	54,0	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ3.8 Έχει κακή επίδοση στα μαθήματα

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
μέτρια	7	4,7	4,7
σπάνια	62	41,3	46,0
ποτέ	81	54,0	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ3.9 Τσακώνεται με άλλα παιδιά

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
μέτρια	19	12,7	12,7
σπάνια	75	50,0	62,7
ποτέ	56	37,3	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ3.10 Αρνείται να φάει

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
μέτρια	4	2,7	2,7
σπάνια	64	42,7	45,3
ποτέ	82	54,7	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ3.11 Κακομεταχειρίζεται τα ζώα

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
μέτρια	12	8,0	8,0
σπάνια	81	54,0	62,0
ποτέ	57	38,0	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ3.12 Έχει κακή συμπεριφορά στο σχολείο

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
μέτρια	9	6,0	6,0
σπάνια	64	42,7	48,7
ποτέ	77	51,3	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ3.13 Βλέπει πολύ τηλεόραση

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
μέτρια	3	2,0	2,0
σπάνια	54	36,0	38,0
ποτέ	93	62,0	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ3.14 Καταστρέφει ή λερώνει τα ρούχα του παίζοντας

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
μέτρια	4	2,7	2,7
σπάνια	56	37,3	40,0
ποτέ	90	60,0	100,0
Σύνολο	150	100,0	

ΕΡΩΤΗΜΑ 4. Η σωματική τιμωρία χρησιμοποιείται από την πλειονότητα των γονέων.

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
σχεδόν πάντα	13	8,7	8,7
μερικές φορές	60	40,0	48,7
σπάνια	77	51,3	100,0
Σύνολο	150	100,0	

ΕΡΩΤΗΜΑ 5. Πόσο συχνά πιστεύετε πως η σωματική τιμωρία μπορεί να οδηγήσει σε σωματικά τραύματα του παιδιού;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πάντα	7	4,7	4,7
σχεδόν πάντα	16	10,7	15,3
μερικές φορές	91	60,7	76,0
σπάνια	36	24,0	100,0
Σύνολο	150	100,0	

ΕΡΩΤΗΜΑ 6. Πόσο συχνά πιστεύετε πως η σωματική τιμωρία μπορεί να προκαλέσει αρνητικά συναισθήματα στο παιδί;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πάντα	108	72,0	72,0
σχεδόν πάντα	27	18,0	90,0
μερικές φορές	15	10,0	100,0
Σύνολο	150	100,0	

ΕΡΩΤΗΜΑ 7. Οι συνθήκες διαβίωσης της οικογένειας επηρεάζουν τη χρήση σωματικής τιμωρίας από τους γονείς;

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πάντα	70	46,7	46,7
σχεδόν πάντα	52	34,7	81,3
μερικές φορές	28	18,7	100,0
Σύνολο	150	100,0	

ΕΡΩΤΗΜΑ 8. Παρακάτω παρατίθενται κάποιες από τις επιδράσεις που θα μπορούσε να έχει η σωματική τιμωρία στα παιδιά. Πόσο συχνά πιστεύετε πως μπορούν να συμβούν;

Ερ8.1 Μπορεί να οδηγήσει το παιδί να φύγει από το σπίτι

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πολύ	19	12,7	12,7
αρκετά	23	15,3	28,0
μέτρια	65	43,3	71,3
σπάνια	42	28,0	99,3
ποτέ	1	,7	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ8.2 Μπορεί να οδηγήσει το παιδί να εκδηλώσει διάφορες μορφές παραβατικής συμπεριφοράς

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πολύ	29	19,3	19,3
αρκετά	69	46,0	65,3
μέτρια	44	29,3	94,7
σπάνια	8	5,3	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ8.3 Μπορεί να οδηγήσει το παιδί να γίνει επιθετικό

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πολύ	82	54,7	54,7
αρκετά	39	26,0	80,7
μέτρια	27	18,0	98,7
σπάνια	2	1,3	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ8.4 Μπορεί να οδηγήσει το παιδί να γίνει πεισματάρικο

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
αρκετά	22	14,7	14,7
μέτρια	87	58,0	72,7
σπάνια	41	27,3	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ8.5 Μπορεί να οδηγήσει το παιδί να γίνει αδιάφορο στην τιμωρία

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πολύ	15	10,0	10,0
αρκετά	69	46,0	56,0
μέτρια	40	26,7	82,7
σπάνια	26	17,3	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ8.6 Μπορεί να κάνει το παιδί να αισθάνεται ανεπιθύμητο

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πολύ	23	15,3	15,3
αρκετά	48	32,0	47,3
μέτρια	76	50,7	98,0
σπάνια	3	2,0	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ8.7 Μπορεί να προκαλέσει διαταραχές διάθεσης (κατάθλιψη, διπολική διαταραχή)

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πολύ	24	16,0	16,0
αρκετά	27	18,0	34,0
μέτρια	75	50,0	84,0
σπάνια	22	14,7	98,7
ποτέ	2	1,3	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ8.8 Μπορεί να προκαλέσει αγχώδεις διαταραχές (διαταραχή πανικού, διαταραχή μετατραυματικού στρες κ.λπ.)

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πολύ	23	15,3	15,3
αρκετά	37	24,7	40,0
μέτρια	75	50,0	90,0
σπάνια	14	9,3	99,3
ποτέ	1	,7	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ8.9 Μπορεί να διαταράξει τη σχέση γονιού παιδιού

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πολύ	49	32,7	32,7
αρκετά	75	50,0	82,7
μέτρια	26	17,3	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ8.10 Μπορεί να καθυστερήσει τη γνωστική ανάπτυξη

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πολύ	2	1,3	1,3
αρκετά	27	18,0	19,3
μέτρια	47	31,3	50,7
σπάνια	74	49,3	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ8.11 Μπορεί να καλλιεργήσει το φόβο.

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πολύ	93	62,0	62,0
αρκετά	41	27,3	89,3
μέτρια	16	10,7	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ8.12 Μπορεί να οδηγήσει το παιδί, αργότερα όταν ενηλικιωθεί, να χρησιμοποιήσει τη βία στα δικά του παιδιά

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πολύ	97	64,7	64,7
αρκετά	41	27,3	92,0
μέτρια	12	8,0	100,0
Σύνολο	150	100,0	

ΕΡΩΤΗΜΑ 9. Η χρήση της τιμωρίας μπορεί να έχει τις παρακάτω επιδράσεις στο παιδί.

Ερ9.1 Εκμάθηση επιθυμητής συμπεριφοράς

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
αρκετά	7	4,7	4,7
μέτρια	38	25,3	30,0
σπάνια	77	51,3	81,3
ποτέ	28	18,7	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ9.2 Σωφρονισμό

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πολύ	5	3,3	3,3
αρκετά	33	22,0	25,3
μέτρια	73	48,7	74,0
σπάνια	32	21,3	95,3
ποτέ	7	4,7	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ9.3 Πειθαρχία

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πολύ	1	,7	,7
αρκετά	31	20,7	21,3
μέτρια	80	53,3	74,7
σπάνια	33	22,0	96,7
ποτέ	5	3,3	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ9.4 Βοηθά το παιδί στις ηθικές του κρίσεις

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
μέτρια	32	21,3	21,3
σπάνια	47	31,3	52,7
ποτέ	71	47,3	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ9.5 Μαθαίνει στο παιδί τα όριά του

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πολύ	2	1,3	1,3
αρκετά	22	14,7	16,0
μέτρια	89	59,3	75,3
σπάνια	31	20,7	96,0
ποτέ	6	4,0	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ9.6 Προωθεί τη γνωστική ανάπτυξη του παιδιού

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
μέτρια	4	2,7	2,7
σπάνια	21	14,0	16,7
ποτέ	125	83,3	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ9.7 Βοηθάει τη σχέση παιδιού και γονέα

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
σπάνια	17	11,3	11,3
ποτέ	133	88,7	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ9.8 Το παιδί γνωρίζοντας τι προκαλεί η σωματική τιμωρία μαθαίνει να μην τη χρησιμοποιεί

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
μέτρια	27	18,0	18,0
σπάνια	27	18,0	36,0
ποτέ	96	64,0	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ9.9 Το παιδί μαθαίνει να μην πεισμώνει και να κάνει αυτό που του λένε οι γονείς του

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
μέτρια	48	32,0	32,0
σπάνια	75	50,0	82,0
ποτέ	27	18,0	100,0
Σύνολο	150	100,0	

ΕΡΩΤΗΜΑ 10. Παρακάτω φαίνονται μερικοί από τους λόγους για τους οποίους οι γονείς οδηγούνται στη χρήση σωματικής τιμωρίας. Πόσο συχνά πιστεύετε ότι συμβαίνουν;

Ερ10.1 Θυμός

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πολύ	47	31,3	31,3
αρκετά	84	56,0	87,3
μέτρια	18	12,0	99,3
σπάνια	1	,7	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ10.2 Φόρτος εργασίας

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πολύ	3	2,0	2,0
αρκετά	25	16,7	18,7
μέτρια	56	37,3	56,0
σπάνια	55	36,7	92,7
ποτέ	11	7,3	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ10.3 Οικονομικοί λόγοι

	Συχνότητα	Ποσοστό	Εγκυρο ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πολύ	3	2,0	2,0	2,0
αρκετά	33	22,0	22,1	24,2
μέτρια	78	52,0	52,3	76,5
σπάνια	33	22,0	22,1	98,7
ποτέ	2	1,3	1,3	100,0
Σύνολο	149	99,3	100,0	
Αναπάντητα	1	,7		
Σύνολο	150	100,0		

Ερ10.4 Έλλειψη βοήθειας

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πολύ	1	,7	,7
αρκετά	11	7,3	8,0
μέτρια	46	30,7	38,7
σπάνια	75	50,0	88,7
ποτέ	17	11,3	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ10.5 Χαμηλή σχολική επίδοση του παιδιού

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πολύ	2	1,3	1,3
αρκετά	11	7,3	8,7
μέτρια	67	44,7	53,3
σπάνια	63	42,0	95,3
ποτέ	7	4,7	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ10.6 Προβλήματα υγείας

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πολύ	1	,7	,7
αρκετά	4	2,7	3,3
μέτρια	33	22,0	25,3
σπάνια	81	54,0	79,3
ποτέ	31	20,7	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ10.7 Προβλήματα ψυχικής υγείας

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πολύ	9	6,0	6,0
αρκετά	80	53,3	59,3
μέτρια	50	33,3	92,7
σπάνια	8	5,3	98,0
ποτέ	3	2,0	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ10.8 Οι ίδιοι έχουν τιμωρηθεί σωματικά από τους δικούς τους γονείς

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πολύ	15	10,0	10,0
αρκετά	75	50,0	60,0
μέτρια	52	34,7	94,7
σπάνια	8	5,3	100,0
Σύνολο	150	100,0	

Ερ10.9 Οι ίδιοι έχουν τιμωρηθεί σωματικά από εκπαιδευτικούς

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
πολύ	4	2,7	2,7
αρκετά	38	25,3	28,0
μέτρια	71	47,3	75,3
σπάνια	36	24,0	99,3
ποτέ	1	,7	100,0
Σύνολο	150	100,0	